

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ЗЛОЧИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ**

*∨ Законодавчі новації
щодо протидії колабораціонізму*

- **ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ**

*∨ Зміни в законодавстві щодо нацменшин
як умова вступу України до Євросоюзу*

- **ІНФОРМАЦІЙНА СФЕРА**

*∨ Законодавчі новації, спрямовані на підтримку
українського культурно-інформаційного
простору*

№ 13 (235) СЕРПЕНЬ 2022

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 13 (235) 2022

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Прем'єр-міністр України: Уряд продовжує
активно впроваджувати комплексну дорожню
карту з реформування митниці 3
Верховна Рада України ухвалила Закон
України, необхідний для приєднання України
до «митного безвізу» – презентація змін
до Митного кодексу України 3
Верховна Рада України проголосувала
в цілому за законопроект про офіційну
статистику 4

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Беззуб І.

Законодавчі новації щодо протидії
колабораціонізму 5

Аулін О.

Зміни в законодавстві щодо нацменшин
як умова вступу України до Євросоюзу 15
Бондаренко В.

Законодавчі новації, спрямовані на підтримку
українського культурно-інформаційного
простору 18

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА..... 27

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Прем'єр-міністр України: Уряд продовжує активно впроваджувати комплексну дорожню карту з реформування митниці

Міністерство інфраструктури найближчим часом представить проєкт електронної черги на кордоні. Про це повідомив Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль.

«Ми рухаємося у бік цифрової держави з максимально зручними сервісами для людей та бізнесу, а тому це питання не може і не буде більше відкладатися, – наголосив очільник Уряду.

Прем'єр-міністр відзначив, що зміни на митниці – це один із найбільших запитів, які є серед населення і бізнесу впродовж останніх 30 років. За його словами, ще до масштабного російського вторгнення Уряд сформував комплексну дорожню карту з реформування митниці, і зараз продовжує її активне впровадження. Серед кроків у цьому напрямі – розширення пунктів пропуску в рамках проєкту «Відкритий кордон» та створення сучасних сервісних зон біля кордону для вантажних автомобілів та їх водіїв.

«Сьогодні на прикордонному пункті пропуску «Краківець-Корчова» запускаємо абсолютно новий автобусний термінал, який здатен буде опрацьовувати від 30 автобусів на добу. Робимо все, аби перетин кордону був комфортним та зручним», – зазначив Д. Шмигаль.

Також Прем'єр-міністр нагадав, що 15 серпня Верховна Рада України ухвалила

урядовий законопроект про зміни до Митного кодексу України, які максимально наближають українське митне законодавство до законодавства Євросоюзу, фактично відкриваючи дорогу до підписання «митного безвізу». Крім того, Міністерству інфраструктури, Міністерству закордонних справ та Державній митній службі доручено активізувати процес перемовин щодо відкриття спільних пунктів пропуску на кордоні з ЄС.

Д. Шмигаль також повідомив, що ще в червні Уряд подав до Верховної Ради України законопроект щодо розмитнення авто через «Дію». Заповнення форми займатиме до 10 хвилин, після чого можна одразу перейти до сплати.

«Люди чекають цих змін. Швидке розмитнення – не єдина новація цього законопроекту. Усуваємо також людський фактор у питанні визначення ставок, за якими відбувається розмитнення. Тобто всі можливі схеми із заниженням вартості, підробленими інвойсами, неіснуючими пошкодженнями – усе це має зникнути раз і назавжди», – підкреслив Прем'єр-міністр України (*Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/news/premier-ministri-urjad-prodovzhuie-aktivno-vprovadzhuvaty-kompleksnu-dorozhniu-kartu-z-reformuvannia-mytnytsi>). – 2022. – 16.08*).

Верховна Рада України ухвалила Закон України, необхідний для приєднання України до «митного безвізу» – презентація змін до Митного кодексу України

Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законодавчих актів України щодо деяких питань виконання Глави 5 Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським

Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони».

«Парламентарі ухвалили запропоновані Мінфіном зміни до Митного кодексу України для уніфікації з митним законодавством ЄС та

міжнародними Конвенціями. Окрім цілої низки переваг і спрощень, змінами запроваджується дієвий зворотній зв'язок між бізнесом та митницею. Цей Закон – нова філософія митної справи, яка містить низку викликів для Держмитслужби, зокрема, реінжиніринг її внутрішніх процесів та передбачає створення нової організаційної структури», – підкреслив заступник Міністра фінансів України з питань європейської інтеграції Ю. Драганчук.

Прийнятим Законом передбачено, зокрема, наступне:

1. Приведення положень Митного кодексу України до митного законодавства ЄС для запровадження NCTS.

2. Реінжиніринг програми АЕО (Авторизовані економічні оператори) в Україні:

спрощення доступу АЕО в програму;

доступ до спрощень підприємствам без отримання статусу АЕО (уповноважені одержувачі, відправники, загальні гарантії);

3. Можливість застосування спрощень «процедура випуску за місцезнаходженням» та «спрощене декларування» на авторизованих об'єктах.

4. Зміни підходу до гарантування та вимог до гарантів (банки, страховики, незалежні фінансові посередники), можливість видачі гарантій на всі митні процедури.

5. Оновлення системи прийняття рішень митних органів та запровадження нових

можливостей для бізнесу під час подання заяв та прийняття рішень митними органами:

– новий Порядок розгляду заяв підприємств та видання рішень митними органами;

– удосконалення процедури оскарження рішень митних органів та нові можливості в адміністративному оскарженні;

– широке застосування принципу «права бути почутим».

6. Запровадження процедури кінцевого використання та встановлення знижених (до 0%) ставок мита на імпорتنі товари, які будуть використані за цільовим призначенням, у тому числі, для виробництва готової продукції;

7. Запровадження електронного документообігу та роботи електронних сервісів митних органів тощо.

Закон є євроінтеграційним проривом України в митній справі, та результатом спільної роботи Міністерства фінансів України, Національного банку України, Державної митної служби України за підтримки Офісу підтримки реформ при Мінфіні та EU4PFM.

Детальну інформацію щодо нових можливостей, які надає спільний транзит бізнесу, можна отримати на офіційних вебсайтах Мінфіну та Держмитслужби (*Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/news/verkhovna-rada-ukrainy-ukhvalyla-zakon-neobkhidnyi-dlia-priednannia-ukrainy-do-mytneho-bezvizu-prezentatsiia-zmin-do-mytneho-kodeksu>). – 2022. – 15.08*).

Верховна Рада України проголосувала в цілому за законопроект про офіційну статистику

Верховна Рада України прийняла в цілому законопроект № 5886 про офіційну статистику. «За» проголосувало 255 депутатів.

У 2021 р. М. Федоров став координатором напряму розвитку Державної служби статистики. Відтоді команда Мінцифри почала працювати над стратегією трансформації Держстату.

Закон про держстатистику існує з 1992 р. Він змінювався декілька разів. Але на сьогодні

його можна вважати морально застарілим. Новий законопроект розроблено на базі рамкового регламенту Євросоюзу. Це дозволить максимально наблизитися до законодавства ЄС в сфері статистики.

Процес виробництва статистики в Україні займає багато часу. Застарілі системи ускладнюють обробку даних та доступ до них. Немає інструментів, які б дали змогу оперативно і зручно отримати дані з окремих питань. Запити довго опрацьовуються, а

інформація подається в різних форматах і на різних ресурсах.

«Під час повномасштабної війни всі урядові рішення, які впливають на життя громадян, мають прийматися ще швидше та ефективніше. Ухвалення нового Закону про офіційну статистику – логічний крок у цьому процесі. Усі дані мають бути доступні в режимі реального часу, ефективно отримані та опрацьовані. Це дасть змогу швидко ухвалювати важливі рішення не тільки уряду, а й підприємцям замість того, щоб витратити час на бюрократію», – заявив віцепрем'єр-міністр – Міністр цифрової трансформації М. Федоров.

Законопроект передбачає можливість створення ІТ-платформи, де всі процеси – від

завантаження даних до розповсюдження – автоматизовані, уніфіковані та не залежать від людини. Також визначено пріоритет використання наявних даних з різних державних реєстрів для зменшення звітного навантаження на респондентів.

З одного боку, це пришвидшить отримання якісних даних, а з іншого, заощадить бюджет та людські ресурси. Також подання паперових звітів для збору статистичних даних юридичними особами буде заборонено, що стане ще одним кроком до побудови paperless-країни (*Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/news/verkhovna-rada-proholosuvala-v-tsilomu-zakonoproekt-pro-ofitsiinu-statystyku>). – 2022. – 16.08*).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

I. Беззуб, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Законодавчі новації щодо протидії колабораціонізму

До початку повномасштабної російсько-української війни колабораціонізм як такий не був криміналізований в Україні, хоча гостра потреба постала ще у 2014 р., коли Росія стала загарбником на частині української державної території.

У період активізації агресії РФ проти українського народу ця тема очевидно актуалізувалася, як на інституційному рівні, так і на рівні суспільства в цілому.

Загарбники на захоплених територіях формують зі зрадників окупаційні адміністрації, планують проведення фейкових «референдумів» і створення чергових «народних республік», залучають колаборантів до поширення брехливих агітацій. Колабораціонізм як явище підриває національну безпеку України та становить безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційному ладу та іншим національним інтересам України.

Тому колабораціонізм повинен тягнути за собою відповідальність, встановлену законом. Постконфліктне врегулювання також

неможливе без відновлення справедливості та обмеження впливу на суспільство осіб, причетних до колабораціонізму, що можливо вирішити виключно законом.

3 березня 2022 р. Верховна Рада України прийняла низку нових законів та внесла зміни до деяких законодавчих актів, які посилюють відповідальність за колабораційну діяльність, поширення інформаційної продукції, спрямованої на пропагування дій держави-агресора та інше. Президент України В. Зеленський підписав ці закони, і 15 березня 2022 р. вони набули чинності. Зокрема, це:

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)» (№ 2108-IX), який передбачає запровадження кримінальної відповідальності за співпрацю з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями, яка передбачатиме обмеження доступу до зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування,

строком на 15 років та накладення інших відповідних покарань для осіб, які здійснювали таку співпрацю, а також можливість ліквідації юридичних осіб, уповноважені особи яких здійснювали таку співпрацю.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність)» (№ 2107-IX) покликаний доповнити Закон України № 2108-IX в частині обмеження доступу до виконання окремих функцій, пов'язаних із проведенням виборів усіх рівнів, а також доступу до військової служби та допуску до державної таємниці для осіб, які співпрацювали з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями.

Крім того, документом встановлено додаткові правові підстави для ліквідації політичних партій, громадських, благодійних чи релігійних організацій, професійних спілок та громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону, уповноважені особи яких здійснювали таку співпрацю.

Закон про колабораційну діяльність включає всі напрями можливої співпраці з окупантом. Зокрема, за ст. 111-1 Кримінального кодексу України законодавець визначає як злочин наступні дії громадянина України:

– публічно (на мітингах, зборах, у пресі, у мережі «Інтернет» тощо) заперечує збройну агресію проти України, окупацію частини території України, закликає до підтримки дій держави-агресора, підтримує збройні формування агресора та його окупаційну адміністрацію, закликає співпрацювати з державою-агресором та її уповноваженими органами, а також до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України;

– добровільно зайняв різного роду посади у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, а також брав участь в організації та проведенні незаконних виборів чи референдумів на

тимчасово окупованій території або публічно закликав до проведення таких незаконних виборів чи референдумів на тимчасово окупованій території;

– здійснює пропаганду в інтересах держави-агресора у будь-яких закладах освіти та сприяє впровадженню стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти України;

– передає матеріальні ресурси військовим держави-агресора, господарська діяльність у взаємодії з державою-агресором;

– бере участь в організації та проведенні заходів політичного характеру, як то з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи тощо, для підтримки держави-агресора, а також активна участь у таких заходах;

– добровільно зайняв посади в створених державою-агресором судових або правоохоронних органах, а також добровільно брав участь в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях держави-агресора чи надавав таким формуванням допомогу у веденні бойових дій проти України;

– під час зайняття посад в незаконних органах створених державою-агресором вчинив дії або прийняв рішення, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків.

Залежно від тяжкості вчиненого колаборантом кримінального правопорушення ст. 111-1 ККУ передбачає різні види покарань, що можуть до нього застосовуватися: позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років; виправні роботи на строк до двох років; арешт на строк до шести місяців; штраф до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; позбавленням волі на строк до п'ятнадцяти років; довічне позбавленням волі.

Крім того, як додатковий вид покарання до винної особи може застосовуватися конфіскація майна.

Верховна Рада України також ухвалила Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності

за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» (№ 2198-IX).

Документ вводить до ККУ нову ст. 111-2, яка описує цей злочин як навмисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, його збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора з метою заподіяння шкоди Україні. Під такими діями розуміється реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; будь-яке співробітництво, включаючи збір, підготовку та/або передачу матеріальних ресурсів або інших активів

представникам держави-агресора, його збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації.

За це вводиться покарання у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією або без майна. При цьому ця стаття не застосовується до громадян самої держави-агресора.

Отже, варто докладно розібратися з цим явищем, розтлумачувати його сутність та відповідальність за ту чи іншу допомогу ворогу. Особливо це важливо знати тим громадянам України, які опинилися в тимчасовій окупації.

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (ст. 111-1 "Колабораційна діяльність" Кримінального Кодексу України)		НАЦІОНАЛЬНЕ АГЕНТСТВО З ПИТАНЬ ЗАБОРЯГАННЯ КОРУПЦІЇ
ДІЯ	ЩО ЗА ЦЕ БУДЕ?	
<p>Публічна підтримка агресії проти України або заперечення її факту (заклики й висловлювання в мережі, ЗМІ):</p> <ul style="list-style-type: none"> публічне заперечення збройної агресії проти України та окупації частини території заклики до підтримки рішень та дій держави-агресора, окупаційної адміністрації, співпраці з ними невизнання державного суверенітету України на тимчасово окупованій території 	→	Заборона обіймати певні посади, займатися певною діяльністю від 10 до 15 років
<p>Організація та проведення політичних заходів та спільна інформаційна діяльність з державо-агресором, окупаційною владою*</p> <ul style="list-style-type: none"> заходи політичного характеру - з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи тощо - на підтримку держави-агресора та окупаційної влади інформаційна діяльність - створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення інформації - спільно з державо-агресором та окупаційною владою активна участь у вищезазначеному 	→	Позбавлення волі від 12 до 15 років + заборона обіймати певні посади, займатися певною діяльністю від 10 до 15 років з можливістю конфіскації майна
<p>Пропаганда в закладах освіти</p> <ul style="list-style-type: none"> підтримка та пропаганда військової агресії проти України підтримка країни-агресора та окупаційної влади впровадження стандартів освіти держави-агресора 	→	Виправні роботи - до 2 років/ арешт - до 6 місяців/ позбавлення волі до 3 років/ + заборона обіймати певні посади, займатися певною діяльністю від 10 до 15 років
<p>⚠️ *Якщо призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків - позбавлення волі на 15 років або довічне позбавленням волі, + заборона обіймати певні посади, займатися певною діяльністю від 10 до 15 років з можливістю конфіскації майна</p>		

Джерело інформації: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Відповідальність_за_здійснення_колабораційної_діяльності

Ще одним із засобів покарання колаборантів та водночас способом у певній мірі відновити порушені економічні інтереси громадян України, українського суспільства в цілому та

держави, є включення пункту про співпрацю з агресором у закон «про вилучення російського майна». Нагадаємо, 1 квітня 2022 р. ВРУ ухвалила Закон України «Про внесення змін

до Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» щодо уточнення окремих положень» (№ 7169), який визначає порядок націоналізації майна, що належить громадянам Росії та – що важливо для аналізованого питання – українцям, які публічно заперечують російсько-українську війну. Під дію закону можуть потрапити фізичні або юридичні особи незалежно від громадянства та місця проживання, які публічно заперечують або підтримують здійснення збройної агресії Росії проти України. Націоналізувати можна майно компаній та громадян, які підтримують встановлення та затвердження тимчасової окупації частини території України, які не зупинили або не припинили провадження своєї економічної діяльності на території Росії у період дії воєнного стану в Україні.

Крім того, документ зазначає, що все націоналізоване майно не просто спрямовує на користь держави Україна, а «за рахунок майбутньої репарації на користь України, яка зазнала агресії з боку Росії».

Також слід зазначити, що національний інформаційний простір України з одного боку, в силу мовних практик, а з іншого – демократичних обмежень щодо регулювання залишається вразливим для потенційних загроз інформаційній безпеці. Ці загрози стали істотним фактором, що безпосередньо підриває інформаційну безпеку держави в умовах триваючої з 2014 р. збройної агресії РФ проти України.

14 березня 2022 р. Президент В. Зеленський підписав закони про заборону пропаганди держави-агресора та про кримінальну відповідальність за поширення ворожої агітпродукції – «Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони виготовлення та поширення інформаційної продукції, спрямованої на пропагування дій держави-агресора» (2109-IX) та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» (2110-IX). Ці документи необхідні, щоб забезпечити

боротьбу з ворогами в тилу, зазначила народна депутатка з «Європейської солідарності» І. Климпуш-Цинцадзе.

Отже, ухвалена система законів спрямована на обмеження всіх напрямків можливої співпраці з окупантом, а головним питанням є притягнення до відповідальності всіх, хто підпадає під ці закони. Правоохоронні органи відстежують у контексті співпраці з окупантами діяльність як усіх посадових осіб, так і звичайних громадян. Пошуком зрадників і підтвердженням їх провини займаються як офіційні інституції (РНБО, СБУ, Прокуратура, НАЗК), так і громадські організації (Рух ЧЕСНО, ГО «Детектор медіа»).

Фіксація злочинів наразі є єдиною можливістю збирати всю необхідну інформацію для судів, які мають бути, за можливістю публічними.

Апарат РНБО за дорученням Президента В. Зеленського веде єдиний реєстр колаборантів, який буде оприлюднений. Всі повинні бачити прізвища, імена та по батькові людей, які у важкий час замість того, щоб працювати на благо своєї батьківщини, обрали співпрацю з російськими окупантами, наголосив секретар РНБО України О. Данілов.

Національне агентство з питань запобігання корупції також збирає інформацію про посадовців, які можуть бути зрадниками України та передає ці дані до СБУ. Для пошуку зрадників на місцевому рівні НАЗК створив додатковий захищений канал – пошту stopzrada@nazk.gov.ua. За час роботи цього каналу до НАЗК надійшло близько 2955 повідомлень про посадовців, які можуть бути зрадниками України. З опрацьованих повідомлень Агентство сформувало базу з 1457 осіб, інформацію про яких було передано до СБУ. У базі даних НАЗК уже є місцеві депутати, посадові особи місцевого самоврядування та державні службовці різних рівнів.

Голова НАЗК О. Новіков зазначив, що після підтвердження відповідних органів про підозру посадовцям, ця інформація частково стане публічною завдяки «Реєстру держЗрадників». Платформа «Реєстр держЗрадників» була розроблена громадським Рухом ЧЕСНО у

партнерстві з НАЗК. Для перевірки інформації Рух ЧЕСНО також співпрацює з громадськими організаціями Фондація DEJURE та Антикоруptionний штаб.

Завдяки співпраці Руху ЧЕСНО та Фондації DEJURE станом середину липня до Реєстру було внесено 265 суддів та юристів-колаборантів, частина з яких пішли на співпрацю з окупантами ще в 2014 р., а частина вже після повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Крім суддів у Реєстрі також зібрана інформація про політиків, правоохоронців, представників органів виконавчої влади та журналістів, які просували проросійську пропаганду або пішли на співпрацю з Росією після її повномасштабного вторгнення в Україну. Загалом до «Реєстру держЗрадників»

потрапили 625 осіб. Переглянути список зрадників можна за посиланням: <https://www.chesno.org/traitors>.

Рух ЧЕСНО закликає усіх, хто має інформацію про колаборантів та зрадників повідомляти її на пошту info@chesno.org або через форму за посиланням: <https://bit.ly/Zradnyku>.

Докази зради та колабораціонізму публічних людей – політиків, політичних коментаторів, громадських діячів, медійників – збирає на Дошці ганьби ГО «Детектор медіа», де інформація оновлюється щодня.

Асоціація правників України разом із юридичною фірмою Kinstellar підготували інструкцію для громадян «Як протидіяти колаборантам і диверсантам».

Як протидіяти колаборантам та диверсантам

Інструкція для громадян KIN/TELLAR

Президентські доповідальні механізми зусиль для боротьби з протриманими державні агресора. Створені гарантії ліній та чат-бота, куди небайдужі громадяни можуть оперативно звертатися. Але перед цим ретельно проаналізуйте факти, про які ви хочете повідомити.

Пильність громадян – найдієвіша зброя проти диверсантів та колаборантів

- Особа не орієнтована на місцевість, плутається в назвах вулиць, під'їздів, проїздів, маршрутів у місцевості
- Поводяться з колегами російськими акцентами
- Нервує, неспокійно та нерозумно спілкується
- Посилується із підозрою особисто
- За можливості, намагається записувати і підірвати осіб та їхні речі/дії на фото або відео

Як відрізнити колаборанта та диверсанта?

- Уникає зорового контакту
- Діє на межі свідомості, поведінка агресивна у тій самій місцевості
- Фотграфує місцевість, вулицю, техніку та інші об'єкти, що належать ЗСУ чищо
- Спробуйте перевірити свої підозри під час розмови: дитячий граму, лямпа, дів, незвичну поведінку шва
- Але не варто бути агресивним, неспокійним, неспокійним - спокійно і чітко в дію правоохоронних органів

Візьміть, що правоохоронці мають повноваження у разі виявлення ознак колаборації. Також правоохоронці розглядають повідомлення нових правників до відповідності розпорядженням державних органів та безпеки нашої країни.

Візьміть українські СБУ: 0441 231 06 71
Державна служба безпеки України СБУ: 0 800 501 482

Чат-бот СБУ спеціально для повідомлень про діяльність диверсантів та колаборантів: t.me/sbu_bot
Повідомлення у ватсап: <https://wa.me/3804412310671>
Повідомлення у фейсбук: <https://www.facebook.com/sbu.bot>
<https://ua.gov.ua/contacts/ukraine>

Правничий партнер - Київський управління
Законі України: 067 231 14 08
Законі України: 067 231 14 08
067 231 14 08

Правник - експерт з юридичних питань
<https://www.kinstellar.com/ukraine> 1-1

Джерело інформації: <https://porady.org.ua/yak-protydiyaty-kolaborantam-i-dyversantam-instruktsiya-vid-yurystiv-infografika>

У свою чергу, Міністерство цифрової трансформації розробило чатбот «ЄВорог» для месенджера Telegram, в якому можна повідомити про пересування особового складу та техніки військових підрозділів РФ. За чотири місяці роботи чатбота туди надійшло понад 1800 заявок з повідомленням про колаборантів. Міністр цифрової трансформації М. Федоров розповів, що всі заявки ретельно перевіряються, а потім передаються до СБУ.

Для того, щоб повідомити про підозру у співпраці людини з окупантами необхідно:

- перейти у чатбот «ЄВорог»;
- вибрати розділ «Повідомити про колаборантів»;
- вказати їх точну геолокацію;
- зробити фото чи відео;
- описати, як саме ця людина допомагає.

У Мінцифри закликають українців не забувати про власну безпеку, користуючись

чатботом «ЄВорог»: одразу після того, як надіслали інформацію про ворогів у чатбот, обов'язково видалять листування з «ЄВорогом».

Керівництво Росії переоцінило кількість колаборантів в Україні, зрадників виявилось не так багато і вони не змогли забезпечити швидку перемогу, переконаний міністр внутрішніх справ Д. Монастирський. За його словами, «шпигуни та диверсанти сприяли тому, що ворог у перші дні мав певні успіхи». Водночас проблема колаборантів для України «не стала смертельною».

За даними МВС, правоохоронці станом на початок липня порушили понад 900 кримінальних проваджень за новою статтею про колабораційну діяльність під час війни. Наразі щоденно вноситься в реєстр близько 10 нових кримінальних проваджень. Звичайно, більшість цих злочинців наразі перебувають на окупованих територіях, тому повідомлення про підозру і засудження відбувається заочно. Вже 163 особи притягнуто до кримінальної відповідальності.

За словами першого заступника очільника МВС Є. Єніна, найбільше колаборантів було виявлено у Луганській області – там відкрито 162 кримінальних провадження. У Києві та області – 155, у Херсонській області – 55.

Правоохоронці Київщини станом на 1 липня розслідують 76 справ за фактами допомоги місцевих жителів російським військовим у період, коли частина території області була захоплена військами РФ. Більшість громадян, які є фігурантами цих кримінальних проваджень, допомагали загарбникам продуктами, надавали житло, повідомляли про військовослужбовців ЗСУ, учасників тероборони та АТО.

Станом на початок липня ДБР загалом по колабораціонізму і держзраді розслідує майже 600 кримінальних проваджень, із них понад 140 – це колабораціонізм, зазначає радниця з комунікацій ДБР Т. Сапьян.

Крім того, станом на 17 липня, зазначив В. Зеленський, зареєстровано 651 кримінальне провадження щодо державної зради та колабораційної діяльності працівників органів прокуратури, органів досудового розслідування, інших правоохоронних органів.

У 198 кримінальних провадженнях відповідним особам повідомлено про підозру. Зокрема, понад 60 працівників органів прокуратури та СБУ залишилися на окупованій території та працюють проти нашої держави.

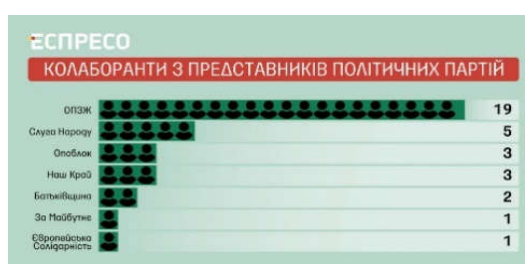
Серед тих, хто потрапив до реєстрів зрадників, зокрема: учасники засідання колаборантів, на якому створили «тимчасову цивільну адміністрацію Харківської області», тобто тих територій, які російські загарбники зайняли в результаті повномасштабного вторгнення – мери Вовчанська, Куп'янська та гауляйтер Ізюма; учасники «Комітету спасіння «За мир та порядок» на окупованій Херсонщині К. Стремоусов, Т. Кузміч, Г. Кальонов, Д. Савлущенко, В. Сальдо, І. Семенчев-молодший, С. Черевко; херсонський телеканал «ВТВ+», який використовує свої програми для поширення пропаганди, маніпулятивної і неправдивої інформації; ексдепутат «Слуга народу» О. Ковальов, який співпрацює з російськими загарбниками і підтримує анексію Херсонщини; колаборант Є. Балицький, який проголосив себе головою адміністрації Запорізької області і підписав указ про націоналізацію майна, зокрема, земельні ділянки, природні ресурси, об'єкти стратегічних галузей економіки та інше майно, яке було у власності України станом на 24 лютого. Він же сприяє відправці до Криму потягів із краденим українським зерном; запорізький колаборант В. Рогов, якого ворожі пропагандисти називають «членом головної ради військово-цивільної адміністрації», підтримує приєднання Запорізької області до Росії «після повного звільнення регіону від українських націоналістів»; члени колаборантського угруповання «Беркут-Юг» на Херсонщині, яке тісно співпрацює з так званою окупаційною комендатурою росіян та постачали їм інформацію щодо учасників АТО, активістів та інші.

За майже чотири місяці війни на бік окупантів уже перейшли близько півсотні політиків – народних депутатів, депутатів місцевих рад і представників органів місцевого самоврядування. Еспресо проаналізував дані Руху ЧЕСНО щодо колаборантів і їхню

партійну приналежність. Так, із 47 політиків зрадників найбільше виявилось на Донеччині – 12. Другою за кількістю політиків-зрадників виявилася Харківщина – 10 колаборантів, у тому числі 6 депутатів місцевих рад, два міських голови (Південне, Балаклія), один селищний і одна староста. 9 політиків перейшли на бік окупантів на Херсонщині. Здебільшого це місцеві депутати (Херсонська обласна та міські ради, Генічеська районна та міська ради, Корабельна райрада Херсону). У Запорізькій області – 8 політиків зрадили батьківщину. По три колаборанти виявилось серед політиків Луганщини та Сумщині, двоє – в Миколаївській області. А от серед місцевих політиків на Чернігівщині, Київщині,

Дніпропетровщині, Житомирщині зрадників не виявилось.

Щодо партійної належності, то більше 50 % представляють партію «Опозиційна платформа за життя». На другому місці серед партій за кількістю зрадників опинилася «Слуга народу» – 5 представників у «списку ганьби». По три зрадники виявились в лавах партій «Опозиційний блок» (Запорізька та Донецька області) і «Наш край» (Херсонщина, Чернігівщина, Сумщина). Два колаборанти виявились у лавах «Батьківщини» (обидва – в Буринській громаді на Сумщині). У ЄС одна зрадниця – депутатка Баштанської райради Т. Мезіна. Також один зрадник є у складі партії «За майбутнє».

Джерело інформації: <https://espreso.tv/bilshe-50-politikiv-kolaborantiv-predstavlyayut-opzhh>

Водночас, слід зазначити, що межа між патріотом, який не покинув своє місто у важкі часи, та колаборантом, змушеним працювати в окупованій зоні, – дуже тонка. Лікарі, пожежники, вчителі, комунальники, підприємці цікавляться: якщо вони залишаються вдома та обслуговують своїх громадян, чи є вони зрадниками? У соцмережах і медіа часто пишуть про те, як і що не можна робити, але ніде не пишуть – як людям вижити в умовах окупації.

Тому експерти та фахівці намагаються пояснити, де пролягає межа між виживанням, професійним обов'язком і колаборантством на окупованих територіях та чому в реальному житті її складніше визначити, ніж на папері.

Треба розрізняти свідомих колаборантів і службовців, які в окупації допомагали людям вижити, наголошує заступниця міністра юстиції В. Коломієць. За її словами, очільникам чи іншим посадовцям тимчасово окупованих міст

можна не турбуватися у тому випадку, якщо вони не здійснювали жодних дій, які спростили російським військам вхід на територію. Адже колаборант – це той, хто співпрацює або очолює органи якоїсь новоствореної квазіреспубліки. Якщо ж людина навіть в окупації просто продовжує належно виконувати свої обов'язки, покладені на неї державою Україна, – тут про колабораціонізм не йдеться, зазначає чиновниця.

Це стосується не лише міських голів та держслужбовців, адже не від мерів залежить ситуація в регіоні, у воєнний час військові адміністрації юридично важливіші за мера, а й, наприклад, працівників комунальних служб, які навіть в умовах окупації продовжують працювати та підтримувати життєзабезпечення українських населених пунктів.

Що ж стосується освітян на тимчасово непідконтрольних українській владі територіях,

– вони теж можуть продовжувати виконувати свої обов'язки, якщо буде така можливість. Якщо вчитель в окупації продовжує навчати дітей за українською освітньою програмою, він не вважатиметься колаборантом, заявила В. Коломієць. Під дію санкцій статті про колабораційну діяльність підпадатимуть освітяни, які займалися російською пропагандою у закладах освіти, співпрацюючи таким чином з окупаційною «владою» захопленої території – ті, хто навчав дітей за освітньою програмою держави-агресора.

Останнім часом заклики до освітян не йти на співпрацю з окупаційною владою лунають звідусіль: від уповноваженого із захисту української мови Т. Креміня, освітнього омбудсмена С. Горбачова, голови Комітету Верховної Ради з питань освіти, науки та інновацій С. Бабака тощо.

При цьому освітній омбудсмен С. Горбачов зазначає, що реальним способом уникнути з боку окупаційної влади тиску та примусів до викладання у школі за програмою країни-агресора є оголошення простою. Він переконаний, що таке рішення щодо всіх окупованих територій мають ухвалити в Україні на найвищому рівні. Тоді вчителі та інші освітяни мали б законне право не приходити до закладів освіти, не здійснювати освітній процес і це допомогло б їм певним чином захиститися від тиску окупантів, підкреслив освітній омбудсмен. У свою чергу міністр освіти і науки С. Шкарлет заявляє, що за освітянами, які перебувають на непідконтрольних територіях, збережуть зарплату та посаду.

До речі, у Херсоні із 60 директорів шкіл лише двоє погодились співпрацювати із загарбниками. А у тимчасово захопленому Енергодарі Запорізької області погодились співпрацювати з російськими загарбниками лише 46 освітян: 13 педагогічних працівників (2 – працівники шкіл, 8 – працівники садочків, 3 – позашкільні заклади), 29 технічного персоналу, 4 працівники управління.

У той же час у захопленому Куп'янську на Харківщині освітяни-колаборанти намагаються організувати навчання за російською програмою та вже з'їздили до так званої

ЛНР за «методичними» порадами. Зокрема, вони отримали екземпляри розробленої у квазіреспубліці програми дошкільної освіти. Ідеться про включення в освітній процес розділів «Мое отечество» та «Правовое воспитание».

Що стосується медичних працівників, міністр охорони здоров'я В. Ляшко також зазначив, що співпраця, яка забезпечує життєдіяльність закладу охорони здоров'я, не буде вважатися колабораціонізмом. Водночас за його словами, якщо людина проявляє ініціативу, щоб її призначили керівником, співпрацює з окупантами з політичних мотивів і визнає законність окупації, то це буде розцінено як зрада України. Також міністр запевнив, що влада і надалі буде виплачувати медпрацівникам заробітну плату на картку.

Коментуючи можливість будь-якої співпраці з окупантами, чиновники зазначають, що у разі запровадження окупаційною владою в деяких містах «рубльової зони», – робітники, які, аби вижити, змушені будуть отримувати зарплату в рублях, не вважатимуться колаборантами. Адже вони нічого протизаконного не чинять, цілісність і незалежність України не підривають, а є заручниками цих трагічних обставин.

Таку ж думку висловив і політолог, експерт Центру близькосхідних досліджень С. Данилов – виконання службових обов'язків на користь міста не є колаборантством.

Проте, переконаний адвокат С. Заєць, формулювання кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність за ст. 111-1 ККУ не є досконалим. За його словами, сприяння запровадженню російських стандартів освіти має значення, коли йдеться про гуманітарні дисципліни, такі як історія, література тощо. Але навряд чи є істотна розбіжність у викладанні природничих і точних наук (математики, фізики, біології тощо). А відповідальність за господарську діяльність у взаємодії з державою-агресором – украй невіддале формулювання. На окупованих територіях певною мірою усі взаємодіють з окупантом, адже певна господарська діяльність потрібна, щоб підтримувати життєдіяльність міста, наголосив адвокат.

Також, на думку С. Зайця, коли розглядатимуть різні ситуації, різні обвинувачення та оскаржуватимуть вироки, тоді й буде окреслено межу. Важливо також те, чи зроблено це добровільно, чи під примусом або в стані крайньої потреби.

За словами політичного експерта О. Постернака, формулювання в законах, які ухвалила Верховна Рада України, є недостатньо точними, тому можуть торкнутися широкого кола осіб. А широкі формулювання надалі можуть перетворитися на інструмент благородного терору, оскільки картина загибелі та крові викликає бажання помсти та пошуку внутрішнього ворога, наголошує експерт. Приводом може стати пост у соцмережах як когось із експертів, так і звичайного громадянина України, який теоретично вирішить висловити необережну ідею про необхідність примирення з РФ.

Друге, на що вплине антиколабораційне законодавство – з електорального узбіччя найімовірніше зникнуть проросійські партії на кшталт ОПЗЖ, партії Шарія, «Наші» Є. Мураєва та Опоблоку. Але, це не означає, що вони не відродяться під якоюсь іншою назвою, каже політолог В. Фесенко.

На думку експертів, закони, безумовно, потрібні, але прописана у них процедура не дає змоги закривати колабораціоністські партії й організації швидко. Потрібно витримати процедуру, а це робить процес ліквідації п'ятої колони настільки тривалим, що навряд чи прийняті закони налякали проросійських діячів. А самі вони не ліквідуються.

Те саме стосується проросійських громадських організацій та релігійних громад – спочатку потрібно засудити когось з керівників за зраду, а потім можна розглядати питання про ліквідацію організації.

Положення ст. 111-1 «Колабораційна діяльність», які відверто обмежили свободу слова в частині висловлення ставлення до збройної агресії проти України, встановлення тимчасової окупації, підтримки рішень та/або дій держави-агресора і окупаційних адміністрацій, співпраці з ними, поширення державного суверенітету України на

тимчасово окуповані території, одразу зустріли спротив серед опозиційних політичних сил і журналістської спільноти та були названі антидемократичними, зазначив адвокат VB PARTNERS С. Єна.

Водночас фактичні обмеження права на свободу слова в умовах воєнного стану в такому вузькому форматі, як то передбачено ст. 111-1, є обґрунтованими та законними як у частині юридичної процедури, так і гуманістичного складника. Водночас питання щодо доцільності їх збереження в контексті кримінальної відповідальності після закінчення війни залишається відкритим і потребуватиме додаткового аналізу з огляду на післявоєнну соціально-політичну ситуацію, додав адвокат.

Також, як і інші злочини з нематеріальним складником, «колабораційна діяльність» у формі публічних висловлювань є досить складною в частині кваліфікації, вимагає проведення семантичної чи текстуальної лінгвістичної експертизи. Тож перспективи кваліфікації окремих висловлювань як колабораційної діяльності суттєво залежать від особистого досвіду експерта та його професіоналізму, а також стандартів окремого судді чи суду щодо якості доказів наявності об'єктивної сторони злочину відповідної категорії.

Це стосується і медіа, переконана юристка Центру демократії та верховенства права Т. Авдєєва. Оскільки караними є лише діяння, вчинені після набрання законом чинності, то притягнути їх до відповідальності буде можливо, якщо медіа поширюватимуть проросійські наративи і після прийняття закону, пояснює експертка.

У свою чергу керуючий партнер юридичного агентства «Абсолют» О. Бондарчук наголошує на важливості говорити сьогодні про кримінальну відповідальність за дії на користь ворога, щоб громадяни розуміли всі можливі негативні наслідки співпраці з ворогом. Законодавство нове, дуже великий діапазон як дій, що підпадають під поняття «колабораціозм», так і покарань, тому нас очікує напрацювання судової практики, підкреслив О. Бондарчук.

На сьогодні у суспільстві є усвідомлення актуальних та потенційних загроз національним

інтересам та національній безпеці і очевидної потреби розробки системи засобів боротьби. Напрацьовані законодавчі акти покликані вирішити питання покарання (для багатьох випадків – упередження) співпраці з окупантом. Низкою нормативних актів запроваджено відповідальність за співпрацю з державою-агресором в інформаційній, освітній, політичній, військовій, адміністративній, господарській та трудовій сферах. Законодавець передбачив, що колабораціонізм матиме наслідком як притягнення до кримінальної відповідальності фізичних осіб, так і застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб. Водночас з огляду на існування значної «сірої зони», що формується в умовах вакууму законної влади на окупованих територіях; необхідності при цьому як особистого виживання, так і функціонування громади; неочевидності в багатьох випадках різниці між свідомою співпрацею і виживанням; семантичних нюансів висловлювань, – виявлення, доведення факту злочину та покарання колаборантів обіцяє виявитись як викликком правоохоронній системі, так і досить болючим суспільним питанням (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: вебсайт «Укрінформ» (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3430764-zelenskij-pidpisav-zakoni-pro-pokaranna-za-kolaboracionizm.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3517919-povidomili-pro-pidozru-ucasniku-stvorennatimcasovoi-administracii-harkivsini.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3516093-uhersoni-telekanalkolaborant-rozpocav-movlennana-rosijskomu-suputniku.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3520647-dbr-rozslidue-majze-600-sprav-sodo-derzradi-ta-kolaboracionizmu.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3523747-zagarbnikamvdalosa-znajti-v-energodari-lise-piv-sotni-osvitankolaborativ.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3518674-u-zahoplenomukupansku-osvitankolaboranti-namagautsa-organizuvati-navcanna-za-rosprogramou.html>); вебсайт видання «Юридична Газета» ([*pravo-ta-proces/primusove-viluchennya-mayna-rf-yak-zasib-borotbi-z-agresorom.html*](https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-</i></p></div><div data-bbox=)); вебпортал «Слово і Діло» (<https://www.slovoidilo.ua/2022/04/08/novyna/bezpeka/ukrayini-bude-stvoreno-reyestri-kolaborativ-danilov>); <https://www.slovoidilo.ua/2022/07/05/novyna/bezpeka/tymchasovo-okupovanomu-xersoni-partyzany-rozkryly-merezhuprorosijskikh-kolaborativ>); офіційний вебсайт Національного агентства з питань запобігання корупції (<https://nazk.gov.ua/uk/novynu/yak-povidomyty-do-nazk-pro-posadovtsiv-kolaborativ>); інтернет-видання «Детектор медіа» (<https://detector.media/infospace/article/198020/2022-03-31-nazk-ta-rukhs-chesno-spilno-pratsyuvatymutnad-reiestrom-derzhzradnykiv>); <https://ms.detector.media/zakonodavstvo/post/29134/2022-03-08-zakon-pro-kolaboratsionizm-chy-pokarayut-figurantiv-doshky-ganby>); сайт «Рух ЧЕСНО» (<https://www.chesno.org/traitors/?n=&new=&category=&geoobject=&party=>); інформаційно-правовий портал «ПОРАДИ ЮРИСТА» (<https://porady.org.ua/suddi-kolaboranty-u-reyestri-derzhzradnykiv-rukhs-chesno-ponad-100-predstavnykiv-femidy>); <https://porady.org.ua/yak-protydiyaty-kolaborantam-idyversantam-instruktsiya-vid-yurystiv-fohrafika>); сайт «Еспресо» (<https://espresso.tv/bilshe-50-politikiv-kolaborativ-predstavlyayut-opzzh>); сайт «ЧЕСНА ВЛАДА» (<https://chesnavlada.org/stalo-vidome-prizvishhe-somogo-uchasnika-komitetu-spasinnya-za-mir-ta-poryadok-na-okupovaniy-xersonshhini>); сайт ZAXID.NET (https://zaxid.net/okupatsiyna_vlada_zaporizhzhya_nakazala_natsionalizuvati_ukrayinske_mayno_n1543862); сайт Chas.News (<https://chas.news/news/kolaboranti-na-zaporizhzhhi-tezh-mriyut-propriednannya-do-rosii>); вебпортал «СУСПІЛЬНЕ/Новину» (<https://suspilne.media/259779-vid-pocatku-vijni-u-evorog-nadijslo-majze-dvi-tisacipovidomlen-pro-kolaborativ>); портал «DSNews» (<https://www.dsnews.ua/ukr/politics/ukrajinski-kolobornati-ta-jihnya-kilkist-ne-vipravdali-nadiy-kremlya-monastirskiy-02062022-460356>); сайт «Українська правда» (<https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/12/7357664/>); <https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/22/248344/>); вебсайт ZN.UA (<https://zn.ua/ukr/UKRAINE/v-ukrajini-zarejestruvali-ponad-700-kriminalnikh-sprav-proti-kolaborativ.html>); офіційне інтернет-представництво*

Президент України (<https://www.president.gov.ua/news/diyi-ta-bezdiyalmnist-kozhnoyi-posadovoyi-osobi-v-sektori-bez-76529>); *сайт Міністерства юстиції України* (<https://minjust.gov.ua/news/ministry-valeriya-kolomiets-yakscho-lyudina-navit-v-okupatsii-prodovjue-vikonuvati-svoi-obov'yazki-pokladeni-na-nei-ukrainoyu-tut-pro-kolaboratsionizm-ne-ydetsya>); *сайт «Громадське радіо»* (<https://hromadske.radio/news/2022/06/10/moz-ne-yyazhaie-likariv-iaki-pratsiuiut-na-okupovanykh-terytoriiakh-kolaborantamy>); *сайт Texty.org.ua* (<https://texty.org.ua/articles/106829/khto-ne-vyyikhav-toj-kolaborant-boljuche-pytannja-dlja-tykh-khto-zalyshyvsja-u-okupacii>); *нормал БукІнфо* (<https://bukinfo.com.ua/viyina-na-shodi/zakon-pro-kolaborantiv-pidpysanokogo-i-yak-pokarayut>); *нормал «Комета»* (<https://cometa.news/pravo/kolaboracii-na-diyalnist-de-npoxodu>); *нормал LEXINFORM.COM.UA* (<https://lexinform.com.ua/v-ukraini/kolaboratsionizm-yake-pokarannya-peredbachaye-nove-zakonodavstvo-preskonferentsiya-keruyuchogo-partnera-yua-absolyut-oleksandra-bondarchuka>).

ua/articles/106829/khto-ne-vyyikhav-toj-kolaborant-boljuche-pytannja-dlja-tykh-khto-zalyshyvsja-u-okupacii); *нормал БукІнфо* (<https://bukinfo.com.ua/viyina-na-shodi/zakon-pro-kolaborantiv-pidpysanokogo-i-yak-pokarayut>); *нормал «Комета»* (<https://cometa.news/pravo/kolaboracii-na-diyalnist-de-npoxodu>); *нормал LEXINFORM.COM.UA* (<https://lexinform.com.ua/v-ukraini/kolaboratsionizm-yake-pokarannya-peredbachaye-nove-zakonodavstvo-preskonferentsiya-keruyuchogo-partnera-yua-absolyut-oleksandra-bondarchuka>).

О. Аулін, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Зміни в законодавстві щодо нацменшин як умова вступу України до Євросоюзу

23 червня 2022 р. більшістю голосів Європейський парламент ухвалив резолюцію про надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС. Це дійсно довгоочікуване і доленосне рішення, яке, з одного боку, надає історичний шанс кардинально поліпшити політичну і соціально-економічну ситуацію в Україні, а з іншого – накладає додаткові зобов'язання, від реалізації яких залежатиме кінцевий вердикт євроспільноти. Одне з таких питань, що стоять перед Україною на шляху до ЄС, стосується національних меншин. Це питання слід розглядати в контексті кількарічної історії обговорення низкою високопосадовців країн ЄС, головним чином – Угорщини та Румунії попередніх спроб українських законодавців унормувати специфіку мовного та культурного поля України. Досить гострою була реакція з цих країн щодо норм Закону України «Про освіту» у вересні 2017 р. Положення, викладені у ст. 7 «Про мову освіти в Україні», викликали тоді занепокоєння Угорщини, Польщі, Греції, Болгарії та Румунії. Офіційні представники цих країн насамперед були незадоволені вимогами п.1 ст.7 Закону, де зазначається, що «мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова. Держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття формальної освіти на всіх рівнях (дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-

технічної), фахової передвищої та вищої), а також позашкільної та післядипломної освіти державною мовою в державних і комунальних закладах освіти. Особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд з державною мовою, мовою відповідної національної меншини. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідної національної меншини поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою».

Отже, проблемною була норма про те, що мовою освіти навіть у школах нацменшин стане українська. Високопосадовці Угорщини погрожували, що через мовні положення українського Закону Угорщина блокуватиме всі кроки зі зближення України та Європейського Союзу і будь-які ініціативи, що сприяють євроінтеграції України. Так само і Румунія висловлювала стурбованість через «мовну» статтю Закону, апелюючи, зокрема, до Конвенції щодо захисту нацменшин, згідно якої держава має визнавати право представника нацменшини на навчання рідною мовою.

Щоправда, попри політичні заяви, слід зважати на рішення Венеційської комісії від

08.12.2017 р.: «Оскільки стаття сім як рамкове положення не вказує на умови її реалізації, існує місце для тлумачення та застосування, що більше відповідає охороні національних меншин. Венеціанська комісія вітає готовність української влади використовувати такі можливості; наприклад, через навчання в початкових школах більшості предметів мовами меншин у конкретних класах для національних меншин».

Директор Інституту соціально-політичного проектування «Діалог» А. Миселюк зазначив, що для кожної з країн, які виступили з критикою українського Закону «Про освіту», використання прикордонного співтовариства було важливим козирем і далеко не завжди в культурних інтересах, тому вони не зацікавлені в тому, щоб від нього відмовлятися. На думку експерта, ці країни мають намір відстоювати саме власні інтереси, зокрема, звертаючись до європейської спільноти і погрожуючи Україні відмовою підтримувати її в міжнародних починаннях. Більш того, на погляд А. Миселюка, негативна реакція на Закон України «Про освіту» могла бути скоординованою акцією.

Однак політолог Я. Макітра не вважає, що ці країни та їх реакцію на Закон України «Про освіту» слід пов'язувати, оскільки кожна з них має свій інтерес, який в цій ситуації не збігається з національними інтересами України. Експерт звертає увагу на те, що Закон України «Про освіту» міг сильно звучити відповідні програми таких країн як Угорщина і Румунія: «За допомогою різних освітніх програм вони підтримують свої народи тут і, фактично, в майбутньому, залежно від того, яким буде розвиток подій, це могло б стати серйозним інструментом впливу на Україну. Звісно, Угорщина, Румунія протестуватимуть, тому що вони втрачають вплив на ці території, на ситуацію в Україні, по суті».

Що стосується Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», то слід звернути увагу на тому, що одразу після його ухвалення в 2019 р. проти виступили з нову ж такі органи влади, політичні та громадські об'єднання

Угорщини. Пам'ятаючи про політичні аспекти угорської позиції, слід водночас враховувати застереження Венеціанської комісії з цього приводу. Ще в 2019 р. Венеціанська комісія оприлюднила висновок, в якому інформує, що «закон про державну мову України не досягає балансу між зміцненням української мови та захистом мовних прав меншин». Головним застереженням була якраз відсутність актуальної нормативної бази щодо національних меншин – Комісія наголошувала на логічності ухвалення відповідного Закону одночасно з мовним та освітнім та рекомендувала «без зайвих зволікань підготувати Закон про меншини».

Венеціанська комісія спеціально рекомендувала скасувати положення Закону, які передбачають диференційоване ставлення до мов корінних народів, мов національних меншин, які є офіційними мовами ЄС і мов національних меншин, які не є офіційними мовами ЄС, якщо таке поводження не ґрунтується на об'єктивному та розумному виправданні. Заслугує на увагу також рекомендація законодавцю переглянути квотні вимоги щодо україномовного контенту у світлі принципу пропорційності.

Отже, найближчим часом стоїть завдання ухвалення профільного закону про національні меншини, наступним кроком – внесення змін чи доповнень у нормативну базу, в першу чергу, щодо функціонування мов на території України та особливостей освітнього процесу. Наразі, як повідомляють високопосадовці, триває робота над законопроектом «Про національні спільноти України». Поки що, як впливає із заяв урядовців, що його презентують, йдеться про «саме спільноти, а не меншини, адже всі нацспільноти мають почуватися в Україні рівними». Поки не до кінця зрозуміло, наскільки зміна термінології є декоративним елементом чи навпаки – запровадження поняття «національна спільнота» замість прийнятого в національному законодавстві та міжнародному праві терміна «національна меншина» означає принципово новий концептуальний підхід.

У п. 2 ст. 3 проекту закону «Про національні спільноти України» є така норма: «Якщо міжнародним договором України, згода на

обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, застосовуються правила міжнародного договору. Двосторонні договори України з іншими державами, які укладаються для врегулювання питань, пов'язаних з національними спільнотами, ґрунтуються на принципах взаємності (паритетності) та пропорційності». У ст. 13 законопроекту, що має назву «Право на освіту», можна побачити таке: «Громадяни, які належать до національних спільнот, мають право вивчати та навчатися мовою відповідної національної спільноти у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства». Тобто у порівнянні з «мовною» статтею Закону України «Про освіту», в якій гарантується право на навчання мовою національної меншини для здобуття виключно дошкільної та початкової освіти, можна побачити певні зміни у підходах. Проте п. 1 ст. 13 завершує фразу про те, що порядок реалізації права на освіту національних спільнот як і раніше визначає насамперед Закон України «Про освіту».

Тому зовсім не дивним опинилася реакція на цей законопроект. Наприклад, народний депутат України, голова парламентського Комітету з питань прав людини Д. Лубінець вважає, що в разі прийняття, новий закон сприятиме посиленню правового захисту національних меншин і водночас захищатиме суверенітет і територіальну цілісність України. Щодо першого – він наголошує на захисті «традицій, свят, мови, фольклору», щодо другого – йдеться про обов'язок представників нацменшин, окрім мови свого народу, обов'язково вивчати і знати українську мову. «Це дасть їм змогу навчатися у вищих навчальних закладах України, де викладання ведеться виключно державною мовою», – підкреслює парламентарій.

Дещо інакше законопроект оцінюється в угорській меншині України. «Проект закону містить обмеження прав на одержання освіти рідною мовою, вільне використання своєї рідної мови та національних символів у порівнянні з правами, які гарантуються чинним Законом України “Про національні меншини”,

що однозначно є порушенням Конституції України», – говорить у спільній заяві Правління ГО «Товариство угорської культури Закарпаття» та Правління Демократичної спілки угорців України. На думку представників згаданих організацій, прийняття такого закону призведе до порушення прав національних меншин, гарантованих Конституцією України і міжнародними зобов'язаннями України, значного погіршення їх правового становища, а винесення тексту законопроекту на розгляд Верховної Ради України може нанести суттєву шкоду міжнародному іміджу України.

Наскільки вдалими будуть спроби зняти надлишкову гостроту в національному питанні, покаже час. Але вже сьогодні зрозуміло, що ця проблема, якщо не намагатися її вирішити, зокрема, в контексті законотворчості, здатна в значній мірі ускладнити шлях України до вступу в ЄС. З огляду на те, що умова про «нацменшини», була, ймовірно, ініційована Угорщиною, яка сьогодні проводить зовнішню політику з відчутним проросійським присмаком і водночас не бажає мати спільний російсько-угорський кордон, можна констатувати, що для Будапешту Україна в ЄС набагато цікавіша, ніж за його межами. До цього також слід додати бажання В. Орбана «вирішити екзистенційну проблему – знову об'єднати угорську націю, третина якої після закінчення Першої світової війни опинилася за межами рідної Угорщини». Звісно, йдеться про інтеграцію в межах Євросоюзу. У такому разі слід прийняти як факт, що Угорщина зосередить найпильнішу увагу на виконанні Києвом умови щодо змін у мовному законодавстві. Проте можна бути впевненим, що Будапешт буде готовий і до певних компромісів у питанні «нацменшин», побоюючись гіпотетичної загрози розширення російського впливу на угорську громаду в Україні, у разі негативного розвитку подій, якщо Києву не вдасться зробити черговий і дуже важливий крок на шляху до повноцінної євроінтеграції (*Стаття підготовлена з використанням інформації таких джерел: https://news.bigmir.net/world/491_3137-es-prizval-kiev-obespecit-prava-nacmensinstv; [17](https://ukraine.Segodnya.ua/ua/ukraine/novyy-zakon-ob-</i></p></div><div data-bbox=)*

obrazovanii-pochemu-negoduyut-nekotorye-sosedni-ukrainy-1055487.html; <https://www.bbc.com/ukrainian/news-41617825>; [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text); <https://www.unian.ua/politics/2121866-rumuniya-sturbovana-cherez-noviy-zakon-pro-osvitu-v-ukrajini.html>; <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/12/8/7074844/>; <https://www.radiosvoboda.org/a/29903937.html>; <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2022/06/23/7141882/>; <https://kompravlud.rada.gov.ua/uploads/documents/34043.pdf>; <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/natsmenshynychy-natsionalni-spilnoty-shho-zminyuyenovyy-zakonoproekt/>; <http://politika.ko.net.ua/?p=12588>, <https://kanal-dom.tv/uk/zakon-onacjonalnyh-soobshhestvah-razrushit-bazovye-messedzhi-kremlya-arestovich>).

В. Бондаренко, канд. наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Законодавчі новації, спрямовані на підтримку українського культурно-інформаційного простору

Сьогодні наш культурно-інформаційний фронт воює одразу за плечима наших воїнів.

А іноді стоїть попереду і боронить країну й світ від ганебної російської пропаганди та дезінформації.

За що ми сьогодні воюємо? Що ми захищаємо?

Кордони та державність? Наш прекрасний народ?

Так. Але що таке кордони без національної ідентичності та її культури? Це просто територія.

І чи існує народ без культури та самобутності?

О. Ткаченко, міністр культури та інформаційної політики України

Укrajнський культурний продукт сьогодні є одним з дієвих способів висвітлення теми війни в інформаційному просторі. Окрім того, продукування, трансляція та утвердження українських смислів через культурні продукти різного рівня – від «високого» до «масового» мистецтва є важливою складовою інформаційного фронту нинішньої війни. Важливим також є обмеження російського впливу через інформаційну продукцію, з огляду на цілу низку чинників – від інфільтрації ворожих смислів, до ретравмування українців, що стали жертвами агресії. Є сенс також зважати на неприпустимість того, щоб російський культурний продукт був присутнім в Україні.

У тому, що культурний елемент відіграє не меншу роль, ніж військовий, переконаний В. Шейко, генеральний директор Українського інституту. «Десятиліттями Росія використовувала культуру, щоб встановлювати,

пропагувати, поширювати дуже ксенофобські, провоєнні сентименти, повідомлення і наративи, якими утискали сусідні країни, пробували відібрати ідентичності інших країн чи громад, які (як вважала Росія) належать до сфери її геополітичних інтересів», – наголошує він. Щоб протистояти проросійському наративу у світі, Україна має запропонувати проукраїнську альтернативу, переконана В. Волкер, виконавча директорка Консультативної комісії США з публічної дипломатії при Державному департаменті. «Що Україна має робити, це використовувати потенціал свого наративу, розповісти про унікальні якості української культури та ідентичності. Ілюструвати недоліки у путінській розповіді про Україну. Я це сприймаю як свого роду стратегію стримування», – зазначила вона на заході «Культура – головна ціль російської війни в Україні».

Посол України у США О. Маркарова наголосила, що Росія використовує культуру у війні, як інструмент зброї. Вона згадує нещодавній випадок на Каннському фестивалі, зі сцени якого російський режисер К. Серебренніков закликав міжнародну спільноту зняти санкції з деяких російських олігархів. «Це питання значно ширше, ніж про Україну. Щоб мати хоча б шанс на мир, якийсь шанс на іншу Росію, ми маємо бути дуже чесними та відвертими про те, чим є російська культура, які напади здійснюються на українську культуру, і як росіяни використовують російську культуру в якості зброї», – зазначила пані посол.

Зважаючи на консенсусне розуміння ролі культурного продукту і трансльованих ним наративів у війні, розв'язаній сьогодні проти України, як і, власне, загалом у сучасних війнах нового покоління, українські законодавці ініціювали й ухвалили низку рішень, спрямованих на унормування функціонування українського культурного простору. Ідеться насамперед про три законопроекти, покликані захистити український культурно-інформаційний простір від впливу «русского мира» і підтримати національні культурні індустрії. Два з них стосуються книговидавництва та книгорозповсюдження, а третій – музичної індустрії.

Згадану вище тезу про консенсусність таких заходів підтверджує опитування Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, яке показало, що жителі Центру та Заходу України підтримують заборону російських фільмів та артистів. Зокрема, до повномасштабного російського вторгнення у Центрі та на Заході України близько чверті громадян вважали, що заборона російських фільмів та артистів в Україні є помилковим рішенням, на сьогодні ж тільки 8 % досі вважають, що таке рішення є помилкою.

Зрозумілими є побоювання щодо збереження паритету між інформаційним самозахистом нації та загрозою демократії. На це, зокрема, вказала на своїй сторінці у Facebook народна депутатка України, перша заступниця голови Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики І. Констанкевич.

«Мене сьогодні діймають журналісти із різних видань (зарубіжних і наших) чи не порушуємо ми демократію, коли ухвалюємо закони про “заборону” російської музики, книг... – загалом культури країни-агресора...». Вона цілком логічно, на нашу думку, наголосила на ціннісній і світоглядній природі нинішньої війни: «Війна триває давно. Вона була за душі, голови... Вона була багатоканальна через медіа, культурні наративи, музику, освіту...». Окрім цього, вона наголосила на оборонній природі української війни, в тому числі і на культурному полі.

Ще на початку квітня БО «Фонд розвитку української музики» закликав мовників назавжди вилучити з ефіру російський контент, а Верховну Раду України запровадити квоти, щоб музичні радіостанції та телеканали транслювали українську музику не менш ніж 50 % ефірного часу.

«Ми вже переконались остаточно, що російські фільми та музика несуть ядовиті програми поведінки, отруєні цінності, та садистські меседжі. По-іншому не можна пояснити поведінку недолюдків-окупантів, які виростили під впливом цієї культури та влаштували звірські розстріли мирних громадян та мародерства в наших містах.

Ми звертаємось до засобів масової інформації з закликом назавжди припинити трансляцію російських серіалів та фільмів. До радіостанцій та музичних телеканалів звертаємось із проханням назавжди вилучити зі свого ефіру музику російського походження. Ми також звертаємось до блогерів з проханням не використовувати російську музику в своїх соціальних мережах», – ішлося в заяві, яку підписали учасники української музичної індустрії.

Ухвалення законопроектів, що звільняють український культурно-інформаційний простір від російських впливів і стимулюють розвиток національних культурних індустрій, підтримала також спільнота «Мова об'єднує».

Про нагальність цих законів та рівень їх підтримки свідчать і результати голосування: за кожен з них проголосували понад 300 депутатів – всі фракції та групи. Не було жодного голосу проти, жоден депутат не утримався.

Розробка й ухвалення цих проєктів є чудовим прикладом співпраці громадянського суспільства, креативних індустрій, депутатів від влади й опозиції, які об'єднали зусилля в інтересах України. Отже, як бачимо, у цьому питанні думки влади та громадянського суспільства максимально збігаються.

Експерти, детально проаналізувавши зміст прийнятих документів, надали свої коментарі, застереження та висновки.

Детально розглянемо кожен із законопроєктів.

Законопроєкт № 6287 «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання розвитку українського книговидавництва і книгорозповсюдження».

Варто відмітити, що законопроєкт № 6287 ще на етапі розробки здобув широку підтримку в парламенті. Його співавторами були 64 народних депутати з усіх фракцій і груп, окрім ОПЗЖ. У листопаді законопроєкт зареєстрували, а вже в грудні його підтримав профільний комітет, у січні 2022 р. за нього проголосували в першому читанні.

Повномасштабна війна і колосальні збитки, яких вона завдала книжковій галузі, що й так перебувала в перманентній кризі, зробили законопроєкт ще актуальнішим. Тим паче, що до другого читання депутати разом з Міністерством культури та інформаційної політики України та Інститутом книги доповнили його новими важливими нормами. До того ж фахівці констатують, що цей закон ідеально лягає в план повоєнної відбудови України, на який українська влада сподівається отримати кошти західних держав.

Експерти відмічають ряд позитивних змін та нововведень, що запроваджує цей закон.

1. Субсидії для книгарень.

Щоб зберегти наявні та стимулювати відкриття нових книгарень, держава відшкодує витрати на оренду приміщень.

Для отримання субсидії, книгарня має відповідати ряду критеріїв:

– працювати повністю легально і з використанням РРО;

– продавати книжки лише українською мовою та/або мовами ЄС чи корінних народів

України і не продавати книжки, випущені в Росії;

– доходи від продажу книжок мають становити не менш ніж 80 % всіх доходів магазину (торгівлю через Інтернет не враховано);

– це має бути саме магазин, а не склад. Не менш ніж 80 % його площі має становити торговий зал із книжками і доступом покупців.

На кожен такий магазин книгорозповсюдjuвач на підставі техпаспорту, договору оренди та інших документів зможе отримати в Держкомтелерадіо свідоцтво про відповідність. І вже з цим свідоцтвом та документами про діяльність за минулий квартал звернутися до Українського інституту книги, який щоквартально надаватиме субсидію.

Такий механізм має запрацювати з I кварталу 2023 р.

Субсидію можна буде отримати на всю суму плати за договором оренди та сплачених комунальних послуг, якщо вона не перевищує 20 % вартості книжок, проданих за відповідний квартал у цьому магазині (крім продажів через Інтернет). Тобто менше продажів – менша субсидія.

До того ж закон установлює граничні суми відшкодування на квадратний метр і максимальні площі, на які надає субсидію, найбільші для великих міст і найменші для сільських громад.

Як відмічають експерти, за зробленими до початку повномасштабного російського вторгнення розрахунками, цей механізм дасть змогу за кілька років збільшити кількість книгарень у 4–5 разів (від 200 до 800–1000), що водночас збільшить наклади й асортимент книжок. А підтримка продажів книжок саме українською мовою має не лише сприяти об'єднанню країни, а й принести відчутний економічний ефект. Зростання україномовного сегмента ринку означатиме зростання тиражів українських книжок, а отже, зменшення собівартості одиниці продукції та підвищення конкурентоздатності.

2. Впровадження книжкових сертифікатів.

Законопроєкт передбачає, що на кожную дитину при народженні та при досягненні

14-річного віку держава видаватиме сертифікат на купівлю книжок.

Батьки зможуть на цей сертифікат купити україномовні книжки українських видавництв у легальних видавців чи книгорозповсюджувачів на суму близько 700 грн.

Ця програма також має працювати від початку 2023 р.

3. Електронний каталог «Книжки на ринку».

Цей ресурс, який адмініструє Український інститут книги, представляє актуальний каталог книжкових новинок у режимі реального часу. За задумом авторів, він має стати простим та зручним інструментом для видавців, бібліотекарів та книгорозповсюджувачів: видавці пропонують наявні для продажу видання, а бібліотекарі формують бажаний для закупівлі асортимент. Щоб видавцям і книгорозповсюджувачам було зручно надавати такі дані, заплановано розробку програмного забезпечення. Для публічних бібліотек держава та місцеві громади купуватимуть саме книжки, включені в електронний каталог «Книжки на ринку».

Законопроект № 7459 «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції, що стосується держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України».

Законопроект № 7459 є ініціативою українських видавців і книгорозповсюджувачів та є відповіддю на російський напад на Україну. Його активно підтримали депутати, а також представники Міністерства культури та інформаційної політики України, Держкомтелерадіо та громадського сектора. Співавторами законопроекту стали 51 депутат майже з усіх фракцій і груп, Голова Верховної Ради України Р. Стефанчук та його заступники. За рекомендацією профільного гуманітарного комітету, законопроект схвалили невідкладно й одразу повністю.

Законом забороняється ввозити видавничу продукцію з Росії, Білорусі і тимчасово окупованих територій. Проте заборона не поширюється на книжки, випущені на

окупованих територіях до окупації. Варто зазначити, що будь-якій імпорту з Росії уряд заборонив ще у квітні, але для книжок таку заборону закріплено тепер окремим законом.

За наполяганням українських видавців і книгорозповсюджувачів закон передбачає не лише заборону ввозити книжки з Росії в майбутньому, а й припинити розповсюдження раніше ввезених книжок. Таким чином, одразу після підписання Президентом України та опублікування закону продавати в Україні книжки, випущені в Російській Федерації після розпаду СРСР, буде заборонено. Раніше видані дозволи на ввезення російських книжок скасовуються. По суті, на переконання експертів, відбудеться швидке звільнення книжкового ринку від усієї російської видавничої продукції.

Також запроваджується дозвільний порядок для ввезення книжок російською мовою з інших країн. Такі книжки аналізувати та оцінювати буде експертна рада, сформована з представників органів державної влади, експертного середовища, видавців, діячів культури, соціальних психологів, медіаекспертів та інших фахівців. Як зазначають законотворці, насамперед перевірятимуть їхній зміст на наявність антиукраїнської пропаганди.

Законом забороняється друк, ввезення та поширення книжок, авторами яких є громадяни Російської Федерації. Така норма поширюється на всіх, хто був хоч якийсь час громадянином РФ після 1991 р., окрім тих, хто став громадянином України та позбувся російського громадянства. Варто зазначити, що ця заборона стосується саме громадян РФ, а не СРСР чи Російської імперії. На творчість тих, хто громадянами РФ не був, зокрема О. Пушкіна, Л. Толстого та решти російських класиків, ця заборона не поширюється, їхні твори можна видавати та ввозити.

Також закон дозволяє ввозити до 10 книжок передусім російських видавництв чи авторів у власному багажі не для продажу.

Законом унормовуються мовні аспекти видавництва та розповсюдження книжок. Так, з 1 січня 2023 р. книжки в Україні видаватимуть і розповсюджуватимуть українською мовою

або будь-якою з мов ЄС чи мов корінних народів України. Ці норми стосуються також електронних та аудіокниг.

Експерти звертають увагу на те, що деякі журналісти поспішили повідомити про те, що закон забороняє російськомовні книжки в Україні. Але це не зовсім так. Закон дозволяє видавати книжки з творами мовою оригіналу (будь-якою) або в українському перекладі, чи в перекладі на будь-яку мову ЄС або корінних народів України. Це означає, що в Україні вільно друкуватимуть оригінальні твори й українських, й іноземних авторів будь-якою мовою, зокрема, і російською, чи ввозити такі твори з будь-яких країн, окрім Росії та Білорусі. А от видати чи ввезти переклади з іноземної мови на російську з 1 січня 2023 р. справді стане неможливо.

Фахівці наголошують на надзвичайній важливості цієї норми закону в контексті захисту України від спроб «русского мира» захопити вітчизняний книжковий ринок зсередини, заваливши його дешевими російськомовними перекладами популярної літератури. Така атака, відмічають експерти, яку в Москві вже активно готують, була б навіть небезпечнішою за фізичний імпорт з Росії. Закон повністю ліквідує цю загрозу.

На книжки, видані в Україні чи в третій країні до 1 січня 2023 р., нові мовні норми не поширюються. Літературу, зокрема, і перекладну, видану до цієї дати, і надалі продаватимуть без обмежень.

Власник та генеральний директор видавництва «Фоліо» О. Красовицький, який був дотичний до напрацювання цього законопроекту, переконаний, що «заборона друкувати книжки авторів, які мали або мають паспорт громадянина Російської Федерації – це, безумовно, реакція суспільства на війну. І ті, кого ми можемо назвати “хорошими роскїмі”, так само, як і “поганї”, не будуть допущені до українського книжкового ринку». Він передбачає, що це рішення колись, мабуть, можуть скасувати або передбачити певні винятки. «Але наразі, я думаю, з метою безпеки краще не пускати всіх, ніж пускати не всіх. Виключення зроблено для державних

органів, для тих, хто друкуватиме російських авторів з метою інформаційної роботи або тут з населенням, або за кордоном», – додає О. Красовицький.

Як наголошує фахівець, головне, що зробила Україна цією заборонаю, – привела галузь у відповідність зі світовими стандартами, за якими книжкові ринки більшості країн монополні.

До цього часу ситуація в Україні була інакшою. За даними експертів, найбільшу долю на книжковому ринку України книги з РФ займали наприкінці 2013 р. – майже 80 %. У 2021 р. цей показник становив приблизно 30 %, а зі впровадженням «єПідтримки» – грошей від держави для вакцинованих від COVID-19 громадян, які можна було витратити в тому числі на книги – орієнтовно 50 %. Наразі значна частина гравців на українському ринку вже відмовилася продавати книги з Російської Федерації, їхня доля становить близько 20–25 %. Після того, як закон про заборону набуде чинності, ті з них, хто досі продовжує продавати такі книги, вимушені будуть припинити це робити.

За порушення правил законодавці пропонують покарання у вигляді штрафу: у розмірі двох мінімальних зарплат (нині це 13 тис. грн) за кожен випадок, вчинений вперше, та в розмірі десяти мінзарплат (65 тис. грн) за кожен наступний. Проте О. Красовицький звертає увагу на відсутність механізму ефективного контролю, прописаного в законопроекті. Тому експерт передбачає, що в частині контролю роль контролюючого органу частково буде виконувати суспільство.

Незважаючи на досить сильну суспільну підтримку таких заходів, звучать і застереження щодо ефективності їх реалізації. На переконання директора видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» І. Малковича, «заборонити російські книги – це як заборонити наркотики. Все одно вони будуть проникати. Треба забороняти книги, які мають антиукраїнський зміст, це повинні відстежувати люди. Треба перекласти дуже велику відповідальність на самі видавництва або на тих людей, які закупають. Якщо ти купив цю книгу, ти повинен заплатити такий

божевільний штраф, щоб ти ледве вижив, а може, і не вижив. Ти повинен сам цього боятися як вогню, щоб це все не заходило», – зазначив видавець.

Крім того, за словами І. Малковича, важливо врегулювати ситуацію, коли права на іноземну книгу вже закуплені українським видавництвом, важливо не впускати такий самий продукт із-за кордону. «Чому я повинен боротися на своєму українському ринку з іншим “Гаррі Поттером”? Це неправильно, якщо це вже українською мовою перекладено», – наголошує видавець.

Ухвалений Верховною Радою України Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції, що стосується держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України» та переданий 20 червня на підпис до Президента України через місяць, станом на 22 липня залишався непідписаним. 18 липня українські книговидавці підготували відкрите звернення до В. Зеленського, в якому закликали його негайно підписати закон. Авторами звернення виступили головний редактор видавництва «Фоліо» О. Красовицький, директор видавництва «Лабораторія» А. Мартинов, виконавча директорка мережі «Книгарня Є» Ю. Шаволіна, директор видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» І. Малкович, генеральна директорка видавництва «Віват» Ю. Орлова, співзасновниця та головна редакторка «Видавництва Старого Льва» М. Савка та генеральний директор Yakaboo І. Богдан. «Прийнятий Закон дозволяє не лише перекрити ввезення видавничої продукції з Росії та Білорусі, а й припинити розповсюдження вже ввезених з Росії книг, створити надійний заслін для пропагандистської антиукраїнської літератури з будь-якої держави, а також видання та розповсюдження творів громадян держави-агресора. При цьому останнє стосується саме громадян Російської Федерації, а не давніших творів російської літератури.

Всупереч твердженням російської пропаганди, ухвалений закон не обмежує видання та розповсюдження в Україні книг з оригінальними творами російською

чи будь-якою іншою мовою», – ідеться у зверненні. «Таким чином, Закон дозволяє використати історичний шанс для створення самодостатнього українського книжкового ринку, незалежного від Москви, створити сприятливі умови для розвитку українського книговидавництва та книгорозповсюдження», – наголошують підписанти.

Законопроект № 7273-д «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки національного музичного продукту та обмеження публічного використання музичного продукту держави-агресора».

Варто одразу наголосити, що йдеться не про російськомовну аудіо– чи відеопродукцію. Під заборону потрапляють «продукти, вироблені артистами чи авторами, які були або є громадянами держави-агресора».

У пояснювальній записці до законопроекту № 7273-д автори наголошували, що «музичний продукт держави-агресора може впливати на сепаратистські настрої населення, створюючи ілюзію привабливості російської ідентичності, наявності спільних інтересів, відмінних від інтересів решти населення України, породжуючи ціннісно-ідентичнісні суперечності. Такі продукти часто по своїй суті були інформаційними спецопераціями, спрямованими на послаблення нашої держави».

Законом запроваджується поняття національного музичного продукту, під яким розуміється фонограма, відеограма, музичний кліп, який містить виконання музичного твору з текстом українською мовою або мовою корінних народів України чи музичного твору без тексту, вироблений в Україні, виконавцем якого є громадянин України. Держава підтримує створення та розповсюдження національного музичного продукту, зокрема, через гранти Українського культурного фонду.

Забороняється публічне виконання, показ, демонстрація, поширення фонограм, відеограм, кліпів російських співаків. Ідеться про громадян Російської Федерації або тих, хто хоча б якийсь час мав громадянство РФ (окрім тих, хто став громадянином України і позбувся російського громадянства). Так само заборонено публічно відтворювати і поширювати фонограми та кліпи,

створені юридичними особами РФ (заборона не поширюється на записи українських співаків на російських студіях до 2014 р.). За порушення такої заборони передбачено штрафні санкції.

Предбачено і збільшення мінімальної частки пісень українською мовою в ефірі радіостанцій від 35 % до 40 %. А мінімальну частку ведення радіофіру українською мовою збільшено від 60 % до 75 %.

Дитячі телеканали зможуть використовувати 25 % продукту українського виробництва замість 50 %, за умови, що 100 % їхнього мовлення відбувається українською мовою.

Телеканали, які в незмінному вигляді ретранслюють іноземні (не російські) телепрограми, можуть взагалі не використовувати продукт українського виробництва, за умови, що 100 % їхнього мовлення відбувається українською мовою.

І, нарешті, закон звільнить українців від нав'язливої музики в громадському транспорті. Так, законом забороняється у салонах громадського транспорту «відтворювати музику, звуки фільмів чи інші звукові сигнали, крім інформації про поїздку (передачу звуку можна здійснювати на індивідуальні навушники пасажирів, а на салон – лише під час нерегулярних перевезень за згодою всіх пасажирів)».

Водіям таксі також заборонено «відтворювати в салоні музику чи інші звукові сигнали без згоди всіх пасажирів».

На думку телеведучого і продюсера І. Кондратюка, який ще до початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну зібрав понад 25 000 голосів під петицією про повну заборону концертів в Україні для виконавців з РФ, ухвалення цього законопроекту є логічним кроком із захисту України від РФ.

«Це такий самий захист України, як і той, що здійснюють Збройні сили України у місцях зіткнення з агресором. Російські артисти повинні бути персонами нон-грата в Україні, допоки відносини з Росією не матимуть дружню основу. З 2014 року російські артисти стали просто передовим загоном російської армії. Це не розуміють лише ті люди, які вважають що культура та музика – поза політикою», – наголошує він.

Проте І. Кондратюк називає «дивним» створення переліку так званих «хороших російських». Він застерігає, що створюватимуть цей перелік, ймовірно, ті ж люди, які до цього допускали виступи російських артистів в Україні. На його думку, створення такого переліку має бути публічним процесом. «Як зараз люди брали участь у голосуванні за перейменування вулиць у Києві, так само міністерство культури має викласти список артистів з поясненнями, чому їх можна вважати проукраїнськими, і ти за них голосуєш – так чи ні. Далі складається “білий список”», – пропонує І. Кондратюк.

Утім, у пояснювальній записці до законопроекту його автори вказували на ще один аспект, а саме на зростання популярності україномовної музики. З цим погоджується і І. Кондратюк та констатує, що дані платних стрімінгових платформ, з яких завантажують музику і тренди YouTube, вказують на те, що цікавість слухачів до україномовних продуктів дійсно зростає. Ухвалена заборона, на його думку, не погіршить конкурентне середовище для української музики, а її можливості збільшить. «Коли українська музика перестане конкурувати з російською, вона продовжить конкурувати з західною музикою. Якісно у неї будуть інші критерії», – зазначає І. Кондратюк.

На його думку, на користь україномовним продуктам підуть і визначені законом нові квоти для україномовної музики.

Підтримують ідею заборони російської музики і представники українського музичного цеху, зокрема, і ті, чий репертуар формувался як російськомовний.

Найбільш дискусійна серед експертів та громадянського суспільства стала норма закону, яка врегульовує гастрольну та концертну діяльність російських культурних діячів в Україні. Так, законом забороняється такий вид діяльності. Водночас передбачається виняток з правила: заборона не стосуватиметься артистів з РФ, які в Україні будуть включені у перелік музичних виконавців держави-агресора, які засуджують агресію проти України.

Отже, у чому суть списку «хороших росіян», який викликав неоднозначну реакцію експертного середовища та суспільства?

Згідно з поясненнями фахівців, якщо російський співак не належить до «чорного списку» осіб, що становлять загрозу національній безпеці України, і не здійснював антиукраїнських заяв чи дій, він має шанс потрапити до «білого списку», на учасників якого заборони не поширюватимуться. Щоправда, для цього йому доведеться офіційно підписати документи, за які в нинішній Росії гарантовано кримінальне переслідування. А саме заяву в СБУ з декларацією про підтримку територіальної цілісності України в міжнародно визнаних кордонах, засудження російської агресії, заклик до Росії негайно її припинити, зобов'язання утримуватися від будь-яких кроків, що могли б свідчити про підтримку російської агресії. Якщо охочі підписати такі документи російські виконавці з'являться, СБУ після перевірки запропонує додати їх до «білого списку», який формуватиме й оприлюднюватиме Апарат РНБО.

Експерти зауважують, що здавалося б така декларація для «руського» виконавця загрожує в Росії штрафом (30–70 тис. руб.) «за дискредитацію збройних сил рф». Проте, на їх переконання, у законі є цікава деталь: заява про включення до переліку може подаватися законним представником, організатором гастрольного заходу або правовласником, який має право надавати дозволи на використання в Україні творів у виконанні цієї особи. Гіпотетично співак, раптом що, може заявити, що не особисто засуджував війну, а «його підставив організатор». А після гастролей з переліку взагалі можна і виключитися. Таким чином, на думку експертів, попри «благі наміри» існує загроза маніпуляцій.

Звертають увагу фахівці і на процедурну частину закону. Так, приймати заяви на включення до «білого» переліку буде СБУ за погодженням з Міністерством культури та інформаційної політики України. А публікувати доручено Апарату РНБО, який взагалі не є державним органом.

Рішення про виключення з переліку ухвалює (або ні) одноосібно СБУ, за поданням РНБО, Нацради з телебачення та радіомовлення чи МКІП.

Причини відмови у включенні у перелік «правильних русскіх виконавців» та виключення з нього СБУ може не називати. Дуже зручно ухвалювати і незрозуміло як оскаржити, відмічають експерти.

Головне науково-експертне управління ВРУ було проти такої процедури «обілічування» Службою безпеки України. Адже її компетенція – захист державного суверенітету, ладу та цілісності саме від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. А дозволами на публічне виконання фонограм, відеограм та музичних кліпів має займатися Міністерство культури та інформаційної політики України, адже це є складовою частиною державної політики у сфері культури та інформаційної безпеки.

Окрім того, є ще і «чорний список» – перелік осіб, які створюють загрозу національній безпеці. З ним ще цікавіше, наголошують фахівці. Його складає взагалі Апарат РНБО на підставі звернень Служби безпеки України, Нацради України з питань телебачення і радіомовлення, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері культури.

Водночас Апарат РНБО не має самостійних повноважень у сфері національної безпеки. Його завдання – інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення діяльності РНБО. Він є організаційним підрозділом (а не державним органом), діяльність якого визначається керівником РНБО. Яким актом і якою посадовою особою буде складатися цей перелік осіб-загроз та головне яким буде його правовий статус – незрозуміло. Адже, як зауважує Головне науково-експертне управління ВРУ, власне РНБО є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України, Головою РНБО є Президент України, а прийняті рішення вводяться в дію указами Президента України. Тобто навіть документи за підписом секретаря РНБО є сумнівним нормативно-правовим актом, а перелік від Апарату і поготів.

Загалом головне науково-експертне управління Верховної Ради України пропонувало віддати обидва переліки за належністю – Кабінету Міністрів України, адже згідно зі ст. 116 Конституції України саме на нього покладені повноваження з забезпечення проведення політики в галузі освіти, науки і культури... та здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю. Проте депутати лишили лазівку для «хороших русскіх» та каральний «чорний список загрозливих» в руках СБУ та Президента України (Апарату РНБО).

Утім, попри застереження щодо процедури обмежень розважального та іншого контенту, пов'язаного із державою-агресором (застережень, відзначимо, цілком закономірних, тому що увага до будь-яких перешкод свободі поширення інформації є ознакою демократичного суспільства), щодо такої потреби, принаймні на період війни, у суспільстві загалом переважає підтримка. При цьому можна розраховувати на увагу як професійної, так і користувачької спільноти, що дасть змогу зберегти громадський контроль за дотриманням обмежувальних заходів і водночас не допустити зловживання цими інструментами. Також видаються виправданими прогнози, що пов'язують зменшення впливу російського розважального продукту і зміцнення української культурної та розважальної індустрії з реалізацією розглянутих заходів. Суспільна і державна підтримка національної культури на всіх рівнях, зокрема на рівні масової культури, є надзвичайно важливою в контексті війни з очевидно ціннісною та світоглядною складовою (*Стаття підготовлена з використанням інформації таких джерел: <https://detector.media/infospace/article/200545/2022-06-28-na-okupovanykh-terytoriyakh-z-24-lyutogo-zafiksovano-ponad-100-faktiv-lingvotsydu-movnyu-ombudsman/>; <https://texty.org.ua/articles/107027/bez-rosijskyh-knyzhok-i-shansonu-zate-z-novymy-knyharnyamy-sho-zminyaty-zakony-uhvaleniradoyu/>; <https://ukrainian.voanews.com/a/ukraini-strategiya-kulturnogo-strymuvannya/6591106.html>.*

html; <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3522533-mkip-zaprosue-gejmdizajneriv-vzati-ucast-u-stvorenni-gri-pro-ukrainsku-kulturnu-spadsinu.html>; <https://suspilne.media/252614-zaborona-na-rosijsku-muziku-ta-knizki-z-rosii-i-bilorusi-aka-situacia-u-lvovi/>; <https://www.nta.ua/diyatyme-ne-diyatyme-niczoj-i-vijskovi-pro-zaboronu-rosijskyh-knyg-ta-muzyky/>; <https://www.dw.com/uk/artysty-yak-peredovyi-zahinrosiiskoi-armii-yak-diiatyme-zaborona-ukrainy-na-muzyku-ta-knyhy-z-rf/a-62211052?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>; <https://glavred.net/stars/ya-gotova-na-eti-zhertvy-polyakova-soglasna-petna-ukrainskom-i-podderzhala-zapret-rossiyskoy-muzyki-10368519.html>; <https://detector.media/infospace/article/200500/2022-06-27-rosiyska-muzyka-v-ukraini-u-mkip-rozpovily-yak-rosiyski-artysty-zmozhut-potrapyty-do-bilogo-spysku/>; <https://detector.media/infospace/article/199790/2022-06-02-ukraintsi-pidtrymuyut-zaboronu-rosiyskykh-filmiv-ta-artystiv-opytuvannya/>; <https://detector.media/infospace/article/199790/2022-06-02-ukraintsi-pidtrymuyut-zaboronu-rosiyskykh-filmiv-ta-artystiv-opytuvannya/>; <https://tsn.ua/ukrayina/bez-pisen-vistupiv-ta-knig-tkachenko-pro-komentuvav-zaboronu-rosiyskogo-kontentu-2090731.html>; <https://detector.media/infospace/article/198114/2022-04-04-fond-rozvytku-ukrainskoi-muzyky-zaklykav-movnykiv-nazavzhdy-vyluchyty-z-efiru-rosiyskyk-kontent/>; <https://without-lie.info/factcheck/zaborona-roskultury-bez-manipuliatsii-ne-obiysghlosia/>; <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3519446-u-kievi-hocut-zaboroniti-publicne-vikoristanna-rosijskomovnih-knig-filmiv-muziki.html>; <https://volyninfa.com.ua/news/warning/2022/06/20/192148/>; <https://meta.ua/uk/showbiz/music/48973-sche-odin-krok-donezalezhnosti-tina-karol-pidtrimala-zaboronu-rosiiskoyi-muziki-v-ukrayini/>; https://censor.net/ua/news/395574/zaboronyty_rosiyiski_knygy_tse_yak_zaboronyty_narkotyky_vony_vse_odno_budut_pronykaty_malkovych/; <https://zn.ua/uk/CULTURE/knihovidavtsi-zaklikali-zelenskoho-pidpisati-zakon-pro-vvezennja-ta-rozpovjsudzhennja-literaturi-z-rf-ta-bilorusi.html>; <https://ukrainian.voanews.com/a/ukraini-strategiya-kulturnogo-strymuvannya/6591106.html>; <https://mkip.gov.ua/news/7311.html>).

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА

Блог на сайті «Zaxid.net»

Про автора: Галина Васильченко, народна депутатка України від партії «Голос»

Про програми підтримки для підприємців, доступні сьогодні

Зараз кожна маленька власна справа – на вагу золота для нашої країни. І саме малий бізнес має стати основою для відбудови України, рушієм змін та реформ

Економіка України об'єктивно переживає складні часи. І наше завдання – зробити все можливе для того, щоб вона продовжувала працювати.

Для того, щоб це було реально, найперше, що держава має робити – це не втручатись в діяльність підприємців і дати їм якомога більше економічної свободи.

Але водночас важливо різними інструментами підтримувати малий та середній бізнес, оскільки це наш фундамент для відновлення та подальшої відбудови країни.

І насправді такі інструменти є. Тому, якщо ви підприємець, якому не вистачає коштів на просування бізнесу, обладнання, зарплату для працівників або ж ви лише плануєте започаткувати власну справу/стартап, тримайте декілька актуальних варіантів:

1. Програма від USAID «Конкурентоспроможна економіка України» запустила грантову програму для підтримки та відновлення бізнесу, в межах якої надасть 50 грантів для українських МСП на загальну суму 36 млн грн.

Подаватись на грант можна, якщо ваш бізнес пропонує: покращення бізнес-процесів і моделей, розбудову організаційного потенціалу, просування в онлайн, цифрові та торгові можливості.

2. Єдиний портал держпослуг «Дія» (вкладка «єРобота»), на якому можна податись на декілька грантів, зокрема:

грант на відкриття або розвиток власної справи. Розмір гранту – від 50 тис. до 250 тис. грн.

Кошти можна спрямувати на придбання обладнання, закупівлю сировини, орендну плату (не більше 25% від суми гранту), лізинг обладнання тощо. Подаватись можуть як майбутні підприємці, так і чинні ФОПи та юрособи.

грант на стартап. Податись можуть ФОПи або юридичні особи. Для цього потрібно зареєструватись на вебпорталі Фонду розвитку інновацій. Розмір допомоги: від 750 тис. до 8 млн грн. Витратити грант можна на заробітну плату, консультаційні послуги, обладнання, маркетинг тощо.

Також на сайті є гранти на розвиток тепличного господарства та садівництва.

3. Державна програма «Доступні кредити 5-7-9%». Програму реалізує Фонд розвитку підприємництва (ФРП). У рамках програми діють тривідсоткові ставки (залежно від дати заснування бізнесу та річного обороту):

5% річних – якщо виручка до 25 млн грн і створюються мінімум 2 робочих місця протягом першого кварталу;

7% річних – для бізнесу з виручкою до 25 млн грн;

9% річних – для бізнесу з виручкою до 50 млн грн.

Чи ваш бізнес відповідає всім критеріям, можна перевірити на сайті ФРП. Якщо так – подавайте заявку до уповноваженого банку, який надасть подальшу інформацію.

4. Для підприємців, які працюють у Львові, місцева влада розробила ваучери для підтримки та розвитку бізнесу. Зокрема:

ваучер на релокацію (до 100 тис. грн) – кошти можна спрямувати на відшкодування оренди, логістичних послуг чи ремонту обладнання;

ваучер на компенсацію (до 300 тис. грн) – може відшкодувати витрати на комунальні послуги, оплату оренди, відновлення пошкодженого майна;

інвестиційний ваучер (до 300 тис. грн) – можливість отримати відшкодування

* Збережено стиль і граматику оригіналу

на придбання обладнання, оновлення матеріально-технічної бази, придбання чи оренди нерухомого майна.

Більш детальну інформацію можна отримати в Центрі підтримки підприємництва.

Якщо ви не зі Львова – не поспішайте засмучуватись, оскільки місцева та обласна влада з інших регіонів запускає схожі програми для підтримки бізнесу в час війни.

Звісно, це не всі можливості, які можна відшукати. Є чимало сайтів, де публікуються актуальні грантові програми. Наприклад, їх можна знайти на сайті «Громадський простір». Тож не бійтесь подаватись, як побачите нагоду.

Зараз кожна маленька власна справа – на вагу золота для нашої країни. І саме малий бізнес має стати основою для відбудови України, рушієм змін та реформ (https://zaxid.net/pro_programi_pidtrimki_dlya_pidpriyemtsiv_dostupni_sogodni_n1547488). – 2022. – 05.08).

Блог на сайті «Lb.ua

Про автора: Борис Малишев, експерт з публічного права і прав людини, доктор юридичних наук, професор

Кримінальна відповідальність за корупцію та нова Антикорупційна стратегія

Дана стаття є другою публікацією про нову Антикорупційну стратегію України до 2025 року. У попередній публікації ми описали значення Стратегії для політики держави та розкрили зміст тих розділів Стратегії, які присвячені запобіганню корупції в органах прокуратури та органах правопорядку.

На цей раз зупинимось на короткому аналізі положень Стратегії про кримінальну відповідальність за корупцію.

Цьому присвячено декілька розділів Стратегії. Перша проблема, яка підлягає вирішенню в результаті виконання Стратегії, визначена нею наступним чином: «Окремі положення кримінального законодавства, які стосуються кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, суперечать міжнародним стандартам у

цій сфері, не узгоджені між собою та з положеннями кримінального процесуального законодавства і Закону. Як наслідок, у значній частині випадків особи, що вчинили корупційні кримінальні правопорушення, звільняються від кримінальної відповідальності та/або покарання».

Відповідно до очікуваних стратегічних результатів в рамках вирішення цієї проблеми віднесено усунення розбіжностей між положеннями Кримінального кодексу України та Закону про запобігання корупції щодо визначення корупційних кримінальних правопорушень. Також держава буде намагатися узгодити та привести до єдиного знаменнику пропорційності санкції за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень.

Наступний блок Стратегії стосується вирішення проблеми низької оперативності та якості здійснення досудового розслідування корупційних та пов'язаних з корупцією злочинів.

Для вирішення цієї проблеми очікується спрощення процедур здійснення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій з урахуванням стандартів дотримання прав людини та практики Європейського суду з прав людини, а також запровадження системи електронного кримінального провадження.

Крім того вказано на необхідності законодавчого уточнення статусу НАБУ в системі органів державної влади (із збереженням наявних гарантій незалежності), а також вирішення питання, хто (Президент чи КМУ) має бути суб'єктом призначення та звільнення Директора НАБУ відповідно до рішення Конституційного Суду України № 9-р/2020.

Так само пропонується внести зміни до КПК з метою уточнення положень щодо укладення угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупції.

Далі великий за змістом окремий блок (що складається із більше ніж 10 очікуваних результатів) присвячено удосконаленню законодавства, яке регулює діяльність Національного агентства України з питань

виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Останній підрозділ стосується вирішення проблеми пришвидшення динаміки розгляду судами справ про корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення, а також усунення можливостей для процесуальних зловживань з боку учасниками судового процесу.

В рамках розв'язання цієї проблеми очікується, зокрема, звуження предметної підсудності Вищого антикорупційного суду через збільшення розміру предмета злочину або завданої ним шкоди. А також вжиття законодавчих заходів для того, щоби унеможливити розгляд справ, які належать до предметної підсудності Вищого антикорупційного суду, іншими судами першої та апеляційної інстанції.

Вищенаведені позиції Стратегії в цілому відображають вірний вектор необхідних дій держави на правотворчому та правозастосовчому рівнях для того, щоби кримінальне покарання за корупційні злочини було оперативним та невідворотним, але з повним дотриманням процесуальних гарантій підозрюваного та обвинуваченого. Втім, деякі із стратегічних результатів сформульовані надто абстрактно, що може бути негативним фактором при складанні Державної програми із виконання Стратегії.

Крім того Законом про затвердження Стратегії вперше запроваджується чіткий механізм моніторингу досягнення всіх завдань Стратегії, в тому числі за допомогою створення інформаційної системи із відкритим доступом через офіційний веб-сайт НАЗК.

Так, на сайті НАЗК буде оприлюднюватися, зокрема, така інформація:

кількість зареєстрованих повідомлень про корупційні злочини;

кількість обвинувальних актів переданих до суду;

кількість оперативно-розшукових справ по корупційним злочинам та їх результативність;

кількість та характер (обвинувальний/ виправдувальний) вироків по корупційним злочинам;

розміри відшкодованих збитків від вчинених корупційних злочинів;

конфісковане майно та кошти, які були отримані внаслідок корупції;

кількість осіб, щодо яких застосовано заходи захисту в якості викривачів.

Отже, у громадськості та західних партнерів України чи не вперше за всю історію буде можливість отримати онлайн доступ до широкого і упорядкованого кола даних щодо результатів роботи всього механізму кримінальної юстиції у сфері подолання корупції. Регулярне оприлюднення вказаних даних змусить відповідні органи правопорядку, прокуратуру та суди працювати ефективніше, а також унеможливить проведення інформаційних спекуляцій щодо здобутків та провалів державної влади у цій сфері (https://lb.ua/blog/boris_malyshchuk/525067_kriminalna_vidpovidalnist.html). – 2022. – 02.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Ігор Коліушко, голова правління Центру політико-правових реформ

Національна рада відновлення України від наслідків війни та плани реформування влади

21 квітня цього року Президент Зеленський своїм указом створив Національну раду з відновлення України від наслідків війни як консультативно-дорадчий орган при Президентові України. До її складу ввійшли всі члени Уряду, голови 16-ти комітетів Парламенту (інші очевидно не ввійшли через неналежність до фракції «Слуга народу»), голова НБУ, секретар РНБО і керівник Офісу Президента та всі його заступники. Очолили Раду співголови – Прем'єр-міністр та керівник Офісу Президента. Пізніше до складу Ради додали в якості співголови Голову Верховної Ради. При Раді утворили 23 робочих групи, які майже покривають (хоч і досить своєрідно) весь спектр державної політики за винятком зовнішньої політики, оборони та безпеки (як не дивно, це саме ті три сфери, за які згідно Конституції відповідає Президент). До

середини травня робочі групи наповнилися членами, поутворювали в середньому по 4-5 робочих підгруп і заходилися писати плани відновлення України в кожній сфері державної політики до 2032 року. Шаблони для планів зробили виходячи не з потреби викласти зміст майбутніх реформ, а насамперед, щоб перелічити програми, які потребуватимуть фінансування. Строки написання планів підігнали під міжурядову конференцію в Лугано і там представили велику презентацію на 40 слайдів і 22 лінки на плани кожної робочої групи, приблизно по 150-200 сторінок кожен. Тільки після конференції в Лугано все це стало доступно в Україні, в тому числі самим членам робочих груп Національної ради.

Що означає створення цієї Ради? Для чого її створили? Це важливе питання, тому що ілюструє підходи влади до організації державного управління. Звичайно, відповіді на нього точно міг би тільки той, хто створив... Проте можна висунути якись гіпотези.

Для початку з'ясуємо, як би мав вчинити європейський Президент, який поважає законодавство країни, якою керує. Оскільки за розробку економічної, гуманітарної та іншої політики в Україні відповідає Кабінет Міністрів, то Президент мав би звернутися до Прем'єр-міністра та всього Уряду з пропозицією підготувати План відновлення України після війни для представлення його в Лугано. Якщо Президент сумнівається в достатній креативності урядовців, а часу міняти їх немає, то він міг би попросити Прем'єр-міністра долучити до цієї роботи представників Парламенту, наукових установ, громадянського суспільства та й керівника свого офісу із усіма заступниками, створивши відповідні робочі групи. Сумніваюся, що якийсь прем'єр-міністр, а тим більше Денис Шмигаль, відмовив би Президенту в такому проханні. В результаті спокійно в робочому порядку було б підготовлено приблизно те саме, десь мабуть трохи краще, а десь, можливо і трохи гірше. Проте точно легітимно і без скандалів.

Зробили ж інакше. Що це означає? Насамперед, це демонструє тотальну недовіру вищого політичного керівництва країни до

Кабінету Міністрів та всіх легітимних владних структур виконавчої влади. Через це і вже не вперше створюються паралельні структури при Президентові чи при РНБО. По-друге, це демонструє бажання узурпувати владу в руках найближчого оточення Президента. Не знаю чиє це бажання – Президента чи оточення – життя покаже, але реалізується воно руками Президента, який підписує укази. Фактично саме створення Національної ради є намаганням легітимізувати вплив Офісу Президента на виконавчу владу і парламент. Бо минулого року пробували працювати неформальними «трійками». Мабуть вирішили, що це не ефективно.

При цьому самі міністри не виглядають дуже стурбованими. Більшість із них сприймають це як даність і продовжують декларувати, що виконують доручення Президента, знаючи, що вони нелегітимні в своїй основі. Хтось зауважить, що більшість із них нічого не роблять для посилення спроможності своїх міністерств аналізувати та формувати політику, вчасно, на випередження, реагувати на виклики тощо. Але у відповідь можна запитати – а для чого їм це робити, коли вони знають, що їм не довіряють формувати політику, а тримають на короткому повідку виконавців чужих рішень. Коли їх призначенні на посаду ніхто не питає, чи вони вміють це робити чи вони хочуть... З ними про інше говорили. І, до речі, в більшості випадків не Прем'єр-міністр говорив, а в Офісі Президента говорили, і навіть не приховували цього від суспільства. То звідки у них візьметься спроможність і бажання налагодити в своїх міністерствах роботу директоратів, які будуть готові за першої ліпшої нагоди покласти на стіл якісний документ політики та ще й заздалегідь прокомунікований з стейкхолдерами, з відповідними парламентськими комітетами, з громадянським суспільством, з європейськими партнерами?

З іншого боку ця історія демонструє небажання політичної влади країни серйозно комунікувати з організованою, найактивнішою частиною суспільства про напрямки та методи розвитку країни в наступні 10 років. Правда, в Лугано повідомили, що в розробці Плану взяло

участь 2500 експертів, очевидно для покращення громадської думки, в тому числі закордоном, про сам План і про владу України. Складно сказати як це порахували, тому що списки робочих груп чи підгруп, як правило, не були представлені їх членам. Але якщо така кількість осіб і фігурувала в них, то приблизно 2300 з них могли бути тільки пасивними слухачами, оскільки реальних обговорень внесених пропозицій та дискусій у більшості випадків не було. Казали, що немає часу, в Луганю треба їхати... Загалом залучення науковців та інституцій громадянського суспільства до формування політики як не було, так і нема. У кращому разі де-не-де просять написати те, що їм треба. Але дискутувати, тобто проводити публічні консультації ні-ні. Які консультації під час війни? План, правда, пишеться на 10 років...

І тут виникає крамольна думка – а хто сказав, що воєнний стан не може тривати 10 років? Теоретично, звичайно, може, з таким сусідом, як нам Бог послав. Проте в цьому разі має бути зовсім інша розмова і зовсім інший план. Якщо суспільство може напружитися і потерпіти кілька місяців заради перемоги, то це не означає, що такий стан воно зможе витримувати роками у випадку замороження і затягування воєнного конфлікту. Наприклад, роками жити з інформаційним марафоном замість телебачення, отримувати у відповідь на інформаційні запити: «Відповідь буде надана після завершення воєнного стану» тощо. Якщо нам судилося вести багаторічну війну, то це не значить, що ми повинні відмовитися від основ демократії, від принципів верховенства права та належного врядування. Можливо, нам доведеться знайти для них специфічні форми реалізації, більш зручні для воєнного часу, але не відмовитися, бо і за них ми також воюємо. Через те, що ці принципи тотально розтопані в імперській країні-агресорі, ми й маємо той рівень мобілізації і згуртованості, якому дивується світ. І якого ми не мали до війни. А тепер кожен, навіть той, кому ще вчора було «какая різниця», як уявив собі життя в умовах реального русского міра, рушив у бік військомату чи зайнявся волонтерством для Збройних Сил України.

Зрештою зміст Плану відновлення України зовсім не вказує на те, що його писали з розрахунку на 10-ти річний **воєнний стан**. Але чому тоді його пишуть без належної комунікації з суспільством? Незрозуміло.

Також незрозуміло чому на деяких групах закликали не говорити про внесення змін до Конституції. В країні воєнний стан, а міняти Конституцію під час нього не можна. Так і не зрозуміло чи хтось дійсно думає про воєнний стан до 2032 року, чи вважають, що Конституція це не наша справа, в разі потреби в кабінеті Єрмака швидко напишуть що треба. Насправді згадки про потребу внесення змін у Конституцію в Плані все ж таки є. Проте відповіді на питання коли і як вони будуть готуватися, що будуть охоплювати немає. А це дуже шкода, тому що саме війна і перемога в ній відкривають вікно можливостей для системної зміни Конституції. Однак для цього принаймні концепція цих змін, а ще краще сам законопроект, мають бути широко обговорені та схвалені в суспільстві. Проштовхнути щось на авось, як це пробував Президент Зеленський у 2019 році, точно не вдасться.

Що ж написано в Плані про державне управління? По-перше, дивно, що в склад державного управління згідно з цим Планом потрапляє і парламентаризм, і місцеве самоврядування. Дивне використання термінології. До речі, в англійській версії замість «державне управління» в назві групи використано «public administration», а це, як відомо, не одне й те саме. Тим більше, що розглядати місцеве самоврядування як частину державного апарату прямо суперечить статті 5 Конституції: «Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування».

По-друге, загалом у чотирьох підрозділах розділу «Державне управління» визначено 23 проблеми. Інколи незрозуміла їхня структуризація, пріоритезація, проте більшість із них відображають реальні проблеми. Хоч інколи і дуже дивно сформульовані. Наприклад, щодо системи ЦОВВ проблема визначена як дефіцит фінансових ресурсів. Тобто в організації та функціонуванні все прекрасно,

результативність роботи на рівні, тільки грошей не вистачає. Разом з цим, проблеми в Плані перелічені явно не всі.

А от із визначенням цілей (так названа відповідь на кожну проблему, тобто опис того що треба робити, щоб вирішити чи усунути проблему) значно складніше. Інколи вони повторюють давно оголошені плани, тільки не ясно, чому вони роками не реалізуються. Інколи зводяться до голих декларацій, з яких не зрозуміло, що конкретно планується робити. А інколи містять і загрозливу конкретику. Наприклад, пропонується мати 12-16 міністерств, при цьому не пояснюється, як реорганізуються функції. Однак цифри цікаві – думаю, в Уряді знають, що оптимальна кількість міністерств для України 16, однак є пропозиція групи експертів при Міністрі цифрової трансформації зробити 12 міністерств. От і вийшло в Плані 12-16, а там буде видно, хто кого переможе.

Ще один приклад конкретики – консолідувати всі контрольно-наглядові функції в одному органі. Під контрольно-наглядовими функціями тут очевидно мається на увазі радянський термін, який охоплює інспекційні повноваження та нагляд. Сподіваюся, що власне контроль, як невід’ємну складову управлінської діяльності, автори Плану сюди не включають. Тим не менше, це все одно велика проблема чи утопічна декларація. Тому що інспекційні повноваження і нагляд є інструментами кожного міністра для забезпечення реалізації державної політики в сфері, за яку він відповідає. Як можна об’єднати в одному органі інспекції та нагляд у всіх сферах – щодо прав споживачів і підприємницької діяльності, щодо якості освіти та стандартів охорони здоров’я, щодо дорожнього руху і правопорядку на вулицях, щодо екології та ядерної безпеки, щодо законності в нотаріаті і безпеки в шахтах...

Наступна проблема: «Інституційна фрагментація не компенсується сильним центром управління». З пояснень важко впевнено зрозуміти, що тут мається на увазі. А от рекомендовані ліки викликають стурбованість – перенести в Секретаріат КМУ, як центр Уряду, підготовку законопроектів. Якщо мається на

увазі всіх, то це буде катастрофа. Оскільки розрив між формуванням політики на рівні концепцій (це мають робити міністерства) і реалізацією реформ у законопроектах призведе до ще однієї «шизофренії» в державному управлінні. Ми й так маємо сьогодні проблему (про яку, до речі, в Плані не пишуть) пов’язану з втручанням Офісу Президента в розробку політики міністерствами та переписуванням Верховною Радою концептуальних положень у законопроектах, підготовлених на виконання затверджених документів політики. З передачею законопроектотворення в Секретаріат КМУ цей хаос тільки посилиться.

Ще одна проблема: «Консолідація управління державними підприємствами і державною власністю для забезпечення ефективності». Дійсно, державних підприємств у нас багато і не завжди зрозуміло, для чого деякі з них існують. Але замість зробити ревізію їх всіх, визначити непотрібні для державного управління, і тоді їх приватизувати чи ліквідувати, Планом пропонується створити «Агенцію з керування нерухомістю для централізованого керування нерухомістю». І знову нічого не ясно – що всією? Адже є нерухомість, в якій сидять державні органи по всій країні, є державні підприємства, які забезпечують виконання міністерствами своїх повноважень, є установи, заклади... Автори цієї пропозиції, очевидно, бачать в них усіх тільки вартість майна, яке перебуває в них на балансі і вже прикидають хто б міг очолити таку Агенцію, благо на період воєнного стану всі конкурси скасовані.

Трохи зрозуміліше сформульовані аж 4 проблеми у сфері державної служби. Правда ніяких нових проривних ідей для їх вирішення не придумано, повторюється все, про що говорять вже не один рік, – підвищити привабливість державної служби, застосовувати сучасні методи управління персоналом, удосконалити систему підвищення кваліфікації... Не ясно тільки, для чого тут План відновлення на 10 років. Чому цього всього не роблять вже і то щоденно? Чому, принаймні в деяких із цих напрямків, рухаються в протилежний бік?

Окремо виділені проблеми та цілі реформування ОДА і РДА. Написано немало

і багато з нього справедливо, проте більшість рекомендацій виявилися б виконаними до кінця року, якби Верховна Рада ухвалила в цілому підготовлений до другого читання законопроект «Про місцеві державні адміністрації» (№4298) в редакції від вересня 2021 року. Але такої рекомендації в Плані нема. Як відомо, його концептуально переписали на вимогу з Офісу Президента в листопаді минулого року. Дуже вже, видно, хочеться комусь в тій «конторі» скористатися винаходом Президента Порошенка і використати голів МДА на виборах в якості керівників виборчих штабів Президента. Не ясно, правда, що це йому дало. Тим не менше повернення головам МДА статусу державних службовців у Плані передбачено після 2026 року.

Декларативно згадується в Плані і наближення урядування до стандартів ЄС. Проте незрозуміло в чому це виражається. Ні європейських міністерств, які формують політику розвитку країни в своїх сферах відповідальності, не передбачається. Ні європейських традицій співпраці парламенту з урядом у формуванні політики та її законодавчому закріпленні нема. Ні скрупульозного дотримання Конституції та принципів правладдя і належного врядування, не прослідковується. Навпаки, напрошується висновок, що декларуючи бажання вступу України до ЄС, влада нерідко замість реальної імплементації стандартів, насамперед тому що вони вигідні громадянам України, організовує видимість цього процесу для брюссельських бюрократів і політиків.

Загалом висновок щодо Плану напрошується такий – героїчними зусиллями за короткий час, не сильно турбуючи українське суспільство, кілька сотень людей належних чи близьких до влади написали тисячі сторінок планоподібної інформації. Сподіваюся, в сфері економіки та гуманітарної політики, чому присвячено більшість розділів Плану, є новаторські підходи і концептуальні вирішення проблем. Бо в сфері державного врядування ні нових ідей, ні комплексності вирішення проблем хоча б старими механізмами не проглядається. Тим більше, що не яким залишається правовий

статус цього Плану. В такому вигляді фактично ніякий орган влади не має повноважень його затвердити. Хіба сама Національна Рада своїм рішенням. Але й ціна цього «затвердження» наперед відома – ні для кого він не буде обов'язковим. Оскільки завдання консультативно-дорадчих органів Президента готувати пропозиції для Президента, а Президент може видавати укази тільки з питань визначених для нього Конституцією.

А нещодавно із соціальних мереж стало відомо про лист секретаря Нацради з відновлення України Данила Гетманцева співголовам Ради, з пропозицією створити новий орган виконавчої влади – Агенцію з впровадження Плану відновлення України. Це вже точно як в англійському серіалі «Так, пане міністр», де у відповідь на завдання міністра підготувати скорочення персоналу, держсекретар створив комісію з підготовки скорочення персоналу, до якої взяв на роботу всіх, кого не мав куди прилаштувати раніше. А якщо серйозно, то яка ще вища міра висловлення недовіри Уряду може бути?

Можна було б і завершити, але мучить ще одна підозра. А чи не є презентація, поширена під брендом United 24 і назвою «Загальний план трансформації виконавчої влади в Україні», яку пов'язують з Міністром цифрової трансформації, насправді не альтернативним планом, який програв конкуренцію, а реальною ілюстрацією того, як планують реалізовувати всі ті загальні і не дуже конкретні пункти, прописані в Плані. Фактично, пропозиції з презентації майже не суперечать Плану і дійсно можуть бути видані за один з варіантів його реалізації. Крім того, за свідченнями джерел із Кабінету Міністрів, яким немає підстав недовіряти, ці пропозиції писали не якісь невігласи чи агенти країни-агресора, як може здатися на перший погляд, а дуже серйозні і впливові в нашій країні люди.

Вона містить досить розгорнуті пропозиції щодо трьох питань – трансформація виконавчої влади, управління державним майном та «ефективність державної служби».

Щодо системи виконавчої влади пропонується створити 12 міністерств, в

усіх них поміняти назви крім двох (оборони і фінансів), ліквідувати велику кількість ЦОВВ, ліквідувати Фонд державного майна і Антимонопольний комітет, ліквідувати директорати в міністерствах, створити Єдину державну інспекцію, перейменувати Секретаріат КМУ в «Центр Уряду»... Що можна сказати про все це?

По-перше, значна частина цих пропозицій не відповідає Конституції. Наприклад, Фонд держмайна, Антимонопольний комітет, МЗС і МВС – є конституційними органами, їх не може не бути і саме з такими назвами, як є.

По-друге, зменшити кількість міністерств дійсно варто, 20 це забагато, оптимально було б 16, ну 14 ще можна зрозуміти, якщо Мінцифри також ліквідувати, але ж не 12. Насамперед автори цих пропозицій не враховують потреби інтеграції в ЄС і перебування в ньому. Треба подивитися, які міністри входять в Раду міністрів ЄС, як вони, як правило, називаються, щоб нас там розуміли, а не питали кожен раз а ви хто, а ви за що там в себе відповідаєте? Крім того, знову пропонується наступити на вже відомі нам з 2019 року граблі – включити Мінекології в склад Міненерго, і екологію чи збереження довкілля взагалі прибрати з назви. Муляє мабуть комусь. Тільки природні ресурси, очевидно, бачать ці автори в Мінекології. Насправді це два міністерства, які мають частково протилежні місії (але обидві вони суспільнозначимі) – максимізація енергоресурсів та збереження природного довкілля. У разі їх злиття, одна з місій точно буде дискримінована.

По-третє, всі міністерства за задумом авторів мають мати по 100 працівників, крім трьох (оборони, МВС і МЗС). Що вони зможуть робити складно сказати, і не сказано, що вони мали б робити за задумом авторів, крім писання щоквартальних звітів про результати своєї діяльності (це згадано в презентації). Відомо тільки, що аналіз і формування політики, підготовка законопроектів з міністерств виводять. Це, до речі, ті функції, якими в усіх європейських країнах насамперед і займаються міністерства, причому навіть в середніх за розміром країнах по 300-500 чол. в кожному.

По-четверте, поняття «центр уряду» використовується в науковій та методологічній літературі як збірне поняття тих структур і підрозділів, які є в усіх урядах і допомагають прем'єр-міністру координувати і скеровувати діяльність цілого уряду. Оскільки в різних країнах ці структури називаються по-різному, придумали використовувати такий узагальнений термін. У нас пропонують використати це словосполучення як власну назву апарату КМУ замість слова «секретаріат». Оригінально, незвично, так. Але в чому додана вартість такого перейменування, яка компенсує реально потрачені ресурси (адже кожне перейменування це витрати)? Не ясно.

Вдосконалення управління державною власністю зводиться до часткового її скорочення і створення єдиного органу – Фонду національного відродження, який буде управляти всім – і «Нафтогазом», і морськими портами, і «Южмашем», і музеями, і басейнами, і рекреаційними природними зонами, і родовищами природних ресурсів... Одним словом – всім. Цікаво, хто кому даватиме доручення – Президент керівнику цього Фонду чи навпаки?

Ну, а з «підвищенням ефективності державної служби» все ще цікавіше. Починаючи з назви. Що значить ефективність державної служби? Може бути ефективність органу влади, ефективність уряду... Ні, вони пишуть ефективність державної служби. Це так як би говорити про ефективність військової служби, а не ефективність Збройних Сил.

Якщо упустити ще ряд подібних методологічних запитань, то ясно з цієї частини презентації лише те, що кількість державних службовців має бути радикально скорочена, не то в півтора рази, не то в два, не ясно від чого рахувати, бо на одному із слайдів під заголовком «скорочення чиновників» написано про звільнення «бюджетників». Хто хоч раз щось читав про державне управління, розуміє, що це зовсім різні сукупності. А в інших місцях оперують словом «працівники», не розділяючи їх на політичних посадовців, державних службовців і працівників, які, до речі, на багатьох державних підприємствах не фінансуються з бюджету.

Не виключено, що якісь висновки зроблені в цій статті щодо презентації «United 24» не відповідають справжнім задумам її авторів. Бо в ній є немало взаємно суперечливих пропозицій і не ясно на які з них орієнтуватися. Від імовірної реальності реалізації таких планів стає страшно. Як мінімум, це спроба де факто ліквідувати Кабінет Міністрів, як конституційний вищий орган в системі органів виконавчої влади. А результатом буде остаточне знищення спроможності України до розвитку після війни. Сподіваюсь до ухвалення таких рішень не дійде (https://lb.ua/blog/igor_koliushko/525328_natsionalna_rada_vidnovlennya.html). – 2022. – 05.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Дмитро Вовк, юридичний радник Проекту ЄС «Право-Justice», кандидат юридичних наук

Більше позитиву, ніж негативу: піврічний досвід функціонування Етичної ради

Судова реформа на пострадянському просторі нагадує ремонт, який не можна завершити, але можна припинити для того, щоб згодом розпочати наступну його стадію. Я маю на увазі, що створення незалежної, ефективної, чесною і такою, що діє в публічному інтересі, судової влади – ніколи не одна, хай і дуже велика і комплексна реформа. Це скоріше тривалі і не завжди послідовні зміни, що відбуваються у конкретних політичних та соціальних умовах та здійснюються конкретними людьми, і, залежно від цих умов і людей, є більш або менш успішними.

Чимало проблем судової реформи в Україні пов'язані з тим, що, як і більшість пострадянських країн, Україна не спромоглася провести цю реформу одразу після розпаду СРСР і допустила формування судової системи, а у більш широкому сенсі – правової системи, що заснована на принципах, не поєднаних з верховенством права, включаючи сконцентрованість на приватному інтересі, клановість і непотизм, домінування неформальних правил над формальними.

Як казав колись архітектор польських економічних реформ Лешек Бальцеревич, якщо ви хочете провести реформи, ви маєте це робити швидко. Запровадити ринкову економіку і верховенство права було б значно простіше в момент, коли радянська система «обнулилася». Натомість ми замість ринку побудували олігархічну економіку, а замість верховенства права – неопатримоніальні мережі, в якій юридичні повноваження розглядаються, передусім, як спосіб отримання їхнім носієм приватного економічного зиску або ренти. Просуваючи судову реформу, як і багато інших реформ, ми по суті намагаємось не просто заснувати і утвердити нові інститути, але й зруйнувати ці неопатримоніальні мережі і викоринити правову культуру, яку вони поступово утвердили і яка, починаючи принаймні з кінця 1990-х, неодноразово демонструвала свою живучість і стійкість до будь-яких змін.

Етична рада

Черговим етапом судової реформи стало внесення змін до Закону України «Про Вищу правосуддя», якими було створено Етичну раду – орган, який було вповноважено перевірити доброчесність кандидатів в члени Вищої ради правосуддя (ВРП) та одноразово перевірити доброчесність чинних членів ВРП. Перший склад Етичної ради мав включати три українських члени з числа суддів і суддів у відставці та три міжнародні члени номіновані міжнародними організаціями, які останні роки надають Україні технічну допомогу у сфері судової реформи та боротьби з корупцією.

Закон передбачає, що у випадку подання однакової кількості голосів за певне рішення голоси міжнародних членів мають вирішальне значення. Це означає, що жодне рішення Етичної ради не може бути ухвалено, якщо воно не підтримано міжнародними членами. Така конструкція першого складу Етичної ради відповідала рекомендаціям Венеційської комісії і була підтримана профільними організаціями громадянського суспільства. Українську частину Етичної ради склали судді Лев Кишакевич і Юрій Трясун та суддя у відставці Володимир Северин. Міжнародними

членами стали британський правник і суддя Ентоні Хупер, колишня генпрокурорка Естонії Лавлі Перлінг й американський правник і суддя Роберт Корді.

Протягом листопада-грудня 2021 року Етична рада ухвалила свій регламент і методологію оцінювання чинних членів і кандидатів до ВРП та розпочала роботу. Перші інтерв'ю з кандидатами до ВРП були проведені у лютому 2022 року. Робота Етичної ради була фактично зупинена після початку повномасштабної російської військової агресії проти України, але вже у квітні Етична рада змогла відновити діяльність і встигла у встановлений строк провести оцінювання чинних членів ВРП, трое з яких були визнані доброчесними, а один – недоброчесним. Протягом травня-червня 2022 року Етична рада ухвалила низку рішень щодо доброчесності / недоброчесності кандидатів у члени ВРП за квотою суддів, науковців і Верховної Ради України.

Орган, яким ніхто не задоволений

Роботу Етичної ради постійно критикують. Цікаво, що критика одночасно лунає з протилежних боків: від очільників органів судової влади та наближених до них ресурсів, і так само від профільних організацій громадянського суспільства. І сама ВРП, і деякі її колишні члени, які звільнилися або перед початком оцінювання їхньої доброчесності, або одразу після цього, вказували, що саме створення Етичної ради є неконституційним, а участь в її роботі міжнародних членів несе загрозу народному суверенітетові (стаття 5 Конституції). Варто згадати, що до цієї критики долучився і Верховний Суд, який оскаржив положення закону про створення Етичної ради до Конституційного Суду України.

Натомість організації громадянського суспільства висловлюють невдоволення, що Етична рада не погодилась з їхньою позицією щодо доброчесності чи недоброчесності певного кандидата або що вона працює недостатньо відкрито, відмовляючись під час війни транслювати інтерв'ю з кандидатами або досить стисло викладаючи «позитивні» рішення, якими кандидати чи чинні члени ВРП визнаються доброчесними, на противагу більш

детально мотивованим «негативним» рішенням про недоброчесність.

Цікаво також, що критика Етичної ради часто базується на відмові в її суб'єктності. Залежно від того, хто критикує, Етичну раду проголошують зброєю або «судовою мафією», або якихось глобальних сил, які хочуть підірвати український суверенітет і відмовити українському народові у праві контролювати свою судову владу.

Подібна оцінка Етичної ради з боку осіб і організацій, що мають, очевидно, протилежні погляди і цілі стосовно просування судової реформи, парадоксально свідчить скоріше про суб'єктність Етичної ради та її здатність в цілому діяти достатньо самостійно. Етична рада була покликана перезавантажити ВРП і забезпечити прихід у ВРП доброчесних кандидатів. Перезавантаження ВРП відбулося. З п'ятнадцяти членів ВРП на своїх посадах залишились четверо, у тому числі голова Верховного Суду, який обіймає цю посаду ex officio. Ми не знаємо, скільки членів ВРП, які пішли до завершення оцінювання, було б визнано недоброчесними, але аналіз «негативних» рішень Етичної ради дозволяє припустити, що принаймні їхнє оцінювання було б ретельним і всеохопним.

З тих самих рішень ми бачимо, що Етична рада намагається у повній мірі використати ті можливості, які надає їй закон і власна методологія оцінювання, приділяючи увагу професійній діяльності кандидатів, належному використанню власних повноважень, коли йдеться про посадовців, їх поведінці у побуті, джерелам доходів, відповідності витрат наявним доходам, чесності, зокрема, і у відповідях на запитання Етичної ради, тощо. Це приносить свої плоди. Наприклад, з восьми кандидатів, які претендували на призначення від наукової спільноти, половина визнана недоброчесними. З дванадцяти кандидатів на посади в ВРП за квотою Верховної Ради України недоброчесними були визнані вісім, тобто дві третини.

Серед цих восьми кандидатів і кандидаток була і суддя Лариса Гольник, кейс якої привернув значну увагу юридичної спільноти. Мені не подобається рішення по цій кандидатці.

Я думаю, що визнання її недоброчесною через два пости в фейсбуці було надто формальним і не враховувало контекст, в якому ці пости були написані, а слова – сказані. Подібне рішення легко уявити в США чи Британії або в будь-якій іншій країні з розвинутим верховенством права. Водночас стан судочинства і виклики, які стоять перед системою правосуддя в Україні інші, і цього не можна ігнорувати. При цьому, з тексту рішення я не бачу ознак, що до судді Гольник були застосовані якісь інші підходи чи стандарти оцінювання, ніж до інших учасників і учасниць оцінювання, і що Етична рада прагнула «не пропустити» цю кандидатку. Це рішення (і як можна побачити із доступних трансляцій засідань Ради – всі інші) було ухвалено одноголосно. Воно спирається на достатньо просту для розуміння доказову базу, і тому важко стверджувати, що міжнародники не зрозуміли, у чому справа. Тому дилема досить проста – або ми визнаємо, що члени Етичної ради можуть мати своє уявлення про межу, за якою закінчується свобода слова і починається порушення суддівської етики, або ми стверджуємо, що члени Етичної ради (зокрема, і міжнародні) для цього недостатньо компетентні і мають бути замінені.

Проблемні питання

Чи означає все це, що для критики Етичної ради не має підстав? Ні. Проте мені здається, що ця критика скоріше має стосуватися підходів Етичної ради до оцінки кандидатів і формування власної практики, а не мати форму натяків на її нечесність чи керованість ззовні. Я б згадав про такі проблеми.

По-перше, здається, що Етична рада обрало достатньо консервативний підхід до доказування недоброчесності кандидатів чи чинних членів ВРП. Складається враження, що члени Етичної ради розглядають свою діяльність як дуже наближену до суддівської і ставляться до оцінки доказів недоброчесності як до оцінки доказів у суді. В такому випадку йдеться не просто про сумніви, а про «дуже обґрунтовані» сумніви у доброчесності кандидата в члени ВРП. Через це, як ми бачимо, далеко не вся інформація про кандидатів, яку комунікують громадськості та самій Етичній раді організації громадянського

суспільства, сприймається членами Етичної ради як належні докази.

Зокрема, аналізуючи рішення Етичної ради, можна дійти висновку, що вона уникає оцінки судових рішень кандидатів, навіть в умовах коли ці рішення можуть здаватися сторонньому спостерігачу сумнівними чи скандальними. Так само Етична рада досить обережна в оцінці співвідношення доходів і витрат кандидатів, і складається враження, що, за відсутності компетентної експертизи, Етична рада готова визнавати лише ті фінансові порушення, які виявляються однією – двома математичними діями. Цей підхід, на мій погляд, може бути недостатньо гнучким і надто обережним. Проте, схоже, що Етична рада лише формує свою практику і намагається намацати найбільш ефективні процедурні інструменти роботи. Оскільки в Етичній раді попереду оцінка десятків кандидатів, хочеться сподіватися, що ця практика ще буде розвиватися і, можливо, зазнавати змін. Крім того, вочевидь члени Етичної ради тримають в голові потенційне судове оскарження їхніх рішень, що робить їхні рішення в доказовому плані ще більш консервативними.

По-друге, вочевидь Етична рада могла б дещо пом'якшити своє ставлення до трансляцій інтерв'ю з кандидатами у члени ВРП. Ми знаємо, що деякі кандидати зараз проходять службу в Збройних силах України і беруть участь в обороні України від російської агресії. Можливо деякі кандидати працювали чи працюють або мають майно чи родичів на тимчасово окупованій території. Можливо існує якась інша чутлива інформація, яка не має розголошуватися в часи війни. Але, на мій погляд, Етична рада могла б викладати записи інтерв'ю, видаляючи з них подібну інформацію. Це важливо і для самої Етичної ради, оскільки демонструвало б послідовність її підходів і однаковість у ставленні до кандидатів.

По-третє, Етична рада має напрацювати критерії або доктрину «істотності порушення професійної етики і доброчесності, що має враховуватися під час оцінювання кандидатів (п. 1.4. Методології оцінювання відповідності кандидата на зайняття посади члена Вищої

ради правосуддя та членів Вищої ради правосуддя критерію професійної етики та добросовісності). Чому два пости в Фейсбуці є істотним порушенням? Чи свідчить про недобросовісність накладення на кандидата дисциплінарної відповідальності понад 15 років тому? Якщо так, то чи означає, що сам факт дисциплінарної відповідальності виключає назавжди можливість бути обраним чи призначеним до ВРП? Ці та інші подібні питання мають бути ретельно і несуперечливо пояснені у рішеннях Етичної ради.

І по-четверте, міжнародні члени Етичної ради повинні прагнути розуміти український контекст. Вони оцінюють не абстрактних суддів, адвокатів чи вчених, а конкретних правників, які працюють у межах конкретної правової системи з усіма її особливостями, недоліками і хворобами. Врахування цього контексту – важлива складова успішного оцінювання кандидатів до ВРП.

Висновок

Якщо ми говоримо про сферичну судову реформу у вакуумі, то Етична рада, звичайно, неідеальна. Її діяльність можна покращити, і можливо, така ретельна увага з боку і організацій громадянського суспільства, і з боку суддівської спільноти та політикуму пояснюється, зокрема, і такою метою. Якщо ж ми говоримо про реальних людей (як кандидатів і членів ВРП, так і членів Етичної ради), про реальні інститути, реальну політичну і соціальну ситуацію в країні, то діяльність Етичної ради, на мій погляд, в цілому є задовільною. Вона сприяє покращенню судової влади і певною мірою просуває нас до завершення цього «ремонт», під яким ми розуміємо систему правосуддя, що відповідає вимогам верховенства права. До цього, щоправда, ще дуже далеко (https://lb.ua/blog/dmytro_vovk/525637_bilshe_pozitivu_nizh_negativu.html). – 2022. – 08.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Віталій Кулик, політолог, директор Центру досліджень проблем громадянського суспільства

Пропавшая сила ГБР?

“Думали как лучше, а получилось как всегда”. Успешные страны применяют определенные правовые механизмы, создают определенные институции. Мы пытаемся сделать тоже самое, а по факту получаем потемкинскую деревню. Появляются рабочие места для десятков людей, но ситуация не меняется. К сожалению, это касается и Государственного бюро расследований (ГБР). Которая должна была стать нашим ФБР. “Не так сталося як гадалося”.

Всякая институция внутри государства создается с какой-то целью. Поэтому деятельность любой государственной организации можно свести к двум вещам. По максимуму делать то, что этой организации положено делать. И постараться свести к минимуму, а в идеале вообще не делать то, что этой организации делать не положено. И для поддержания баланса между этими полюсами как руководство, так и рядовые сотрудники должны удерживать в голове миссию, ради которой организация была создана.

И есть тревожные признаки того, что Государственной бюро расследований как раз не занимается тем, чем должно заниматься. И частенько тем, чем заниматься не должно было бы – занимается. По факту превращаясь в потемкинскую деревню, в строительстве которых государственный аппарат Украины преуспел. Чего не скажешь об обеспечении уровня жизни граждан. И, к ужасу, об обеспечении обороноспособности страны.

Опустим достаточно долгую историю создания ГБР, хотя скандалы преследовали ее с первого года существования. Приход к власти нового президента не привел к радикальному улучшению результатов ее деятельности. Даже спустя три года. Что мы уже можем видеть по факту сейчас.

Задачами и целями ГБР являются расследования уголовных дел, в которых фигурируют правоохранители, судьи и высшие чиновники (от министров до начальников государственных управлений) и расследование военных преступлений. Равно как возвращение активов, как внутри страны,

так и из-за рубежа, которые были незаконно нажиты представителями госаппарата и их близкими.

То есть, мы должны были увидеть: расследование дел по Майдану, возвращение активов приспешников Януковича в распоряжение Украины, осуждение ключевых лиц режима Януковича.

Надо ли говорить, что воз и ныне там, успехов не видно.

Идем дальше. Идет шестой месяц после начала большого вторжения. Полгода войны. И за это время ни одного процесса над коллаборантами. Ни одного процесса над теми, благодаря кому был сдан Херсон, Мелитополь, Бердянск. Города, где люди были готовы, как и в Киеве брать в руки оружие и сражаться. Но в отличие от Киева, где это привело к успеху в уничтожении врага, на юге оружие не было роздано. Ни одного из виновных не установлено и не названо. Виновных в том, что патриотам нечем было защитить свои города. Виновным в страданиях и пытках украинцев на захваченных территориях.

В июле сего года Государственное бюро расследований опять вляпалось в скандал. Как стало известно представителям СМИ были уничтожены материалы по ряду важных дел, в том числе касающиеся Януковича и его приспешников. ГБР сперва отнекивалось, потом угрожало журналистам делами. Потом были неуклюжие попытки признаться. Хорошо хоть ныне украинское общество получило заверения Данилова в том, что все причастные понесут наказание. Вот очень краткая характеристика того, что ДБР не делает, хотя и должно было бы.

Теперь рассмотрим то, что ДБР делает, а вернее творит, хотя и не должно было бы.

Итак, ни одного должностного лица, которые провалили защиту юга Украины и не организовали успешную деятельность теробороны ГБР не наказало. Вместо этого бюро успешно занялось преследованием и травлей военнослужащих и представителей ТРО.

В целом, если обобщить все истории, то можно всести их к следующему: “В мирном

городе Киеве, Запорожье и тд. по ситуации, не в условиях войны, военнослужащий (или группа их) незаконно чего-то требовала от совсем не подозрительного лица, которое вполне обоснованно посылало их на три буквы и резко уехало. Или как вариант. Испугавшийся беженец, не осознавая, что если он наедет на человека то раздавит его, поехал на военнослужащего. А кровожадный маньяк (маньяки) в форме понял что это его шанс пострелять”.

Что мы имеем? Вообще-то следователи ГБР должны демонстрировать непредвзятость в расследованиях. Ныне же, складывается впечатление, что по отношению к военнослужащим применяется презумпция виновности. То есть свидетельства водителя, сколь бы адекватно он себя не вел, принимаются на веру. Версия представителя ТРО, или вооруженных сил, отбрасывается. То есть, в представлении ГБР и прокуратуры не существует войны и не существует рашистских ДРГ.

Такой субъективный подход может обуславливаться как политическим заказом, так и просто стремлением получить звездочку, доказать свою нужность и полезность. Но он же оставляет всех защитников Украины без ответа на вопрос “а когда вообще оправдано применение оружия для защиты Родины, боевого товарища”? То есть любой водитель может игнорировать просьбу предъявить документы или открыть багажник. Потому что в любом случае вас обвинят. Он может даже наехать на вас, а потом он скажет что испугался или не увидел вас.

Чем бы не объясняли такой подход – он безусловно играет на руку врага. Вместо того, чтобы скрупулезно разбираться в каждом деле, мы заставляем многих патриотов Украины задаться вопросом о том, что произвольно сделать можно виновным каждого. Просто потому что ты взял в руки автомат и пошел защищать Украину. Хотя может быть в этом и состоит мотивация подобных расследований (https://censor.net/ua/blogs/3357889/propaschaya_syla_gbr). – 2022. – 01.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Юрій Бутусов, головний редактор інтернет-видання «Цензор.НЕТ»

Як має бути організована реформа інформаційного забезпечення військ згідно з умовами тотальної війни?

Верхній домен сучасної війни – інформація, війна сприймається так, як ми її показуємо з соцмережах та ЗМІ, що робити для вдосконалення інформаційного забезпечення? Штат прес-служби кадрової механізованої бригади – 2 особи, ні водіїв, ні відеорежисерів, ні операторів не передбачено. Я знаю у нас видатних прес-офіцерів, які просто не мають ресурсів та помічників, щоб показувати війну так, як треба – масштабно, у реальному часі. Що робити?

Звичайно, краще було б просто взяти для застосування статут армії США FM 3-61 «Комунікаційна стратегія та публічні відносини» видання лютого 2022 року. Але американський статут є частиною американської оборонної доктрини, і застосувати його у нас поки що неможливо.

Тому наш шлях поступово вдосконалити структуру комунікаційних підрозділів. Які завдання має вирішувати комунікаційний підрозділ бойової бригади?

1. Демонстрація вчинків та зразкових лідерів бойового колективу.

2. Демонстрація результатів бойових дій, в тому числі для аналізу та планування подальших операцій, об'єктивної відзнаки особового складу

3. Демонстрація сучасних методів бойової підготовки та зберігання життя військовослужбовців.

4. Взаємодія та зв'язки з родичами діючих військовослужбовців, загиблих та поранених.

5. Забезпечення та супровід бойових операцій у бойових порядках.

6. Зв'язки з ЗМІ та забезпечення їхньої роботи у полосі відповідальності.

7. Зв'язки з волонтерами, координація та забезпечення їхньої роботи у полосі відповідальності.

8. Сприяння та координація публічної діяльності військовослужбовців.

9. Ведення літопису та історії з'єднання.

10. Інформування про культурні та громадські події в колективі.

Хто є цільовою аудиторією підрозділів інформаційного забезпечення?

1. Особовий склад з'єднання.

2. Родичі військовослужбовців.

3. Командування з'єднання.

4. Засоби масової інформації.

5. Волонтери.

6. Закордонні соцмережі та ЗМІ.

7. Противник.

Які посади потрібні для вирішення цих завдань та роботи з різним аудиторіями?

1. Начальник інформаційної служби, підпорядкований начальнику штаба з'єднання. Планування та ведення інформаційних операцій – невід'ємна складова бойових дій.

2. Військові кореспонденти, у статусі військовослужбовців, які можуть висвітлювати війну безпосередньо з бойових порядків.

3. Прес-офіцери зі зв'язків з громадськістю, ЗМІ, волонтерами, особовим складом.

4. Відеоінженери, які відповідають за монтаж та архівацію інформації.

5. Редактори, які можуть обробляти інформаційні потоки та готувати повідомлення.

6. Бійці-водії для супроводу у зоні бойових дій.

Думаю, інформаційна служба бригади, в якій штат складається з 6-7 тисяч осіб має бути з 15 штатних посад військовослужбовців, та 5 посад цивільних осіб на контракті. Дві особи – це занадто мало для ефективної роботи у таких обсягах.

Не знаю, чи дійде у нас коли-небудь до цього руки у владі, чи треба ці речі робити силами окремих командирів, громадянського суспільства та волонтерів, як ми усі звикли, але боротьба за інформаційне поле у війні має вестись на усіх майданчиках та безперервно, було б добре хоча б трохи підсилити наших прес-офіцерів, які на практиці створюють образ нашої армії, і чию роботу на війні важко переоцінити (https://censor.net/ua/blogs/3357957/yak_ma_buti_organizovana_reforma_informatsiyinogo_zabezpechennya_vyisk_zgdno_z_umovami_totalno_vyini). – 2022. – 01.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Костянтин Ільченко, радник Центру стратегічних досліджень, ветеран АТО ООС, экс-керівник ВЦА м. Золоте

Центрэнерго – загроза національній безпеці

Будь-яка реформа в економіці починається з децентралізації. Навіть, коли в СРСР зрозуміли, що централізована система буксує, Хрущов намагався втілити ринковий соціалізм. До приватної власності комуністи не дійшли, а от економічну свободу підприємствам дали. Держпідприємства стали мати свої розрахункові рахунки, свої баланси, право укладати угоди, отримувати прибуток і використовувати його для відновлення промислових потужностей.

До речі, економіка України у такому режимі працювали майже до середини 90-х і показувала непогані результати. Потім, підприємства стали підпорядковувати різним об'єднанням, забирати рахунки в банках, лишати права укладати угоди і розпоряджатися прибутком. Розпочався період дикого розвалу економіки, з цього моменту українська промисловість почала вмирати та нещадно розкрадатись, переходячи, з легкої руки Фонду держмайна у власність злочинців. Тепер війна і нам потрібно негайно запускати економіку, щоб мати хоча б якийсь запас міцності перед військом росії.

Щоб вона запрацювала потрібно почати з однієї важливої речі – децентралізації, що в нашому випадку рівнозначно – звільненню економіки з міцних обіймів злочинців, у вигляді різних ФПУ. Починати це необхідно в першу чергу з підприємств, які забезпечують нашу країну тепловою енергетикою. Тому, що саме ці підприємства, виходячи з собівартості своєї продукції формують тариф на електроенергію. Чим більше незрозумілих прокладок між вугільним забоем та блоком ТЕС, тим більше на виході тариф для населення і промисловості. В результаті ми бачимо космічні суми в платіжках і такі ж космічні ціни на ринках.

Державі потрібне економічне «розкулачення» штучних утворень, які не служать інтересам народу та держави, а банально паразитують. Почати потрібно з розсадника корупції і джерела незаконних доходів ПАТ «Центрэнерго» (далі ЦЕ), яке наче павук сидить і висмоктує живу силу з теплоелектростанцій та вугільних шахт. Все за ради щастя і блага ділків, що пасуться на енергоринку, жодна угода не може бути підписана, якщо вона не враховує інтереси керівництва та кураторів ЦЕ.

Подивимось, чим повинно займатися ЦЕ. За останньою версією Фонду держмайна, від лютого 2021 року, завдання архіважливе і водночас зрозуміле:

Забезпечити побудову на базі ЦЕ холдингу з перспективними державними вугільними шахтами;

Підтримувати енергетичну безпеку держави; Оновити стратегію гуртових продажів електроенергії та оптимізацію витрат;

Оптимізувати постачання вугільної продукції.

Це означає, що шахти одразу ж мали отримати гарантоване державне замовлення на видобуток чітко зазначеного об'єму вугілля, з долею передоплати. По факту ж держава отримала перед опалювальним сезоном порожні склади, що в черговий раз продемонструвало не здатність менеджменту ЦЕ працювати в умовах невимірних викликів, які стоять перед Україною.

Хоча, разом з тим, той же менеджмент залюбки розглядає пропозиції щодо постачання вугілля від сторонніх компаній, які не мають відношення до держшахт. Це мабуть від того, що для членів дирекції та наглядової ради там більш привабливі пропозиції, бо можна обговорити розмір кешу, чого не можна зробити з державною шахтою. Опалювальний сезон 2021 року з закупівлі вугілля був провальний, про що заявив заступник міністра енергетики М. Немчинов.

Тобто, завдяки бездарному керівництву ЦЕ теплові електростанції опинилися на грані зупинки, а шахти як лежали на боці, так і продовжують залишатися в тієї ж позі і зараз. Не кажу вже про населення, яке ризикувало

замерзнути у своїх квартирах. Проте, члени різних рад та дирекцій ЦЕ почувають себе більш ніж нормально, бо у них життя вдалося.

А що ж у нас з собівартістю електроенергії? Може тут лідери угруповання під назвою «ЦЕ» досягли успіху? Бо, це ж і є стратегія гуртових продажів електроенергії та оптимізація витрат, яка мала б зменшити витрати і тим самим суттєво знизити ціну за один кВт електроенергії.

Ні, команда ген. директора В. Довгаля, з його служками: юристом О. Литвиновим; нач. безпеки В. Рейманом та О. Кураковим цим не займалася. Як то кажуть на росії: «Не царское это дело».

Чому я привів російську приказку? Тому, що до Довголя руський дух ближче, з огляду на те, як він лихо здав «вагнерівцям» Вуглегірську «ТЕС» зі всім майном, документами та обладнанням. Так і не спробувавши евакуювати, хоча б те, що саме рухається. Але ж, це справа для СБУ.

Мені зараз деякі розумники будуть закидати те, що, це ж державне підприємство, а як звісно держава у нас історично не ефективний власник. Так от я вам скажу: не партесь даремно. ПАТ «Центренерго» ніколи не було державним, зайдіть у держреєстр і в розділі «власність» ви побачите два слова, від яких ваші очі зміняться у розмірі: «Недержавна власність».

Абревіатура «Державна» стоїть тільки у назві ПАТ і взята вона у лапки. Так може кожний з вас назвати свою приватну фірму державною, аби слово «державна» було у лапках. Але ж, це не невинна забава, це є кричущим прикладом того, як ділки від великого бізнесу та влади розводять цілий народ, видаючи недержавне підприємство за державне. І все це робиться під егідою Міненерго та Фонду держмайна, для того щоб різні коломойські, азметови, кононенки та коземки завжди мали можливість запускати свої лахматі руки у державні кошти.

Мені можуть заперечити, що зараз складні часи і дуже важко налагодити процеси по зменшенню, наприклад собівартості електроенергії чи застосувати новітні екологічні технології. Ні, відповім я! Якщо є воля та необхідні знання, то зробити це можна б було, умовно кажучи, ще позавчора.

Роками стоїть другий блок на Трипільській ТЕС, на якому так і не завершено встановлення установки сіроочищення димових газів із застосуванням сучасної європейської технології. Що, характерно роботи по реконструкції закінчені майже на 80%, не вистачає тільки 300 млн грн. Це що, гроші для такого підприємства, яке до 17-го мало річний прибуток більше ніж 2 млрд грн на рік? Так де вони ці гроші? ...О тож.

А це ж і є інвестиційна привабливість підприємства. Будь-який інвестор погодився б взяти в концесію чи оренду цей блок за умови завершення його модернізації і доведення до проектної потужності. Всі б від цього виграли: у держави з'явилася електроенергія, яка не буває зайвою, а на трубі другого блоку можна було б квіти вирощувати.

Зараз в Україні безліч технологій, що здатні знизити собівартість електрики або зменшити викиди отруєних речовин у повітря та ґрунтові води. Чого тільки варте застосування на ТЕС ЦЕ водовугільного палива? Собівартість електроенергії знижується в рази, особисто знаю підприємців, які, враховуючи війну і тяжкий економічний стан готові зробити це за власні кошти. Або, наприклад, технології відбору сухої золи з блоків ТЕС та сепарація золошлакових виходів, які можуть зробити цінову революцію на ринку будматеріалів. Це питання дуже актуальне, з огляду на післявоєнне відновлення країни.

Ви гадаєте, що керівництво ЦЕ, на чолі з В. Довгалем чекає такі пропозиції з відкритими дверима? Щас! Помрійте! Ніколи і не під яким соусом! Бо тоді відкіля ж візьмуться у них кеши від сірих схем по вугіллю та захмарні тарифи на електроенергію, які значно покращують життя корупціонерам?

Дійшло до того, що керівництво ПАТ «Центренерго», в особі гендиректора В. Довгаля, зухвало саботує Указ Президента Про рішення РНБО України від 23 березня 2021 року «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері...», в частині поведження з промисловими відходами. Уявляєте, ступень принизливого ставлення того ж Довгаля до Президента держави, коли під час

війни він просто ігнорує його Указ. Але ж, це вже інша історія, яка має кримінальне підґрунтя з рейдерським присмаком і поговоримо ми про неї в наступній моєї публікації.

Висновок напрошується сам по собі. ПАТ «Центренерго» є таким підприємством, яке виконує роль злочинного угруповання. Йому не може бути місця в економіці України, такі підприємства треба безжально нищити, як ворожі анклав, так, як це роблять ЗСУ на полі бою. Якщо урахувати вищесказане, та те що залишилося за скобками, можна з певністю сказати що ПАТ «Центренерго» несе конкретну небезпеку інтересам держави.

Солдатські комітети готують відповідні звернення до РНБО та ОП, на яких покладено контроль за виконанням указів Президенту та рішень РНБО України. Принципова вимога одна – ліквідація ПАТ «Центренерго», як юридичної особи, з наданням економічних свобод ТЕС, які йому зараз підпорядковані, звільнивши їх від корупційної кабали (https://censor.net/ua/blogs/3358602/tsentrenergo_zagroza_natsionalniyi_bezpetsi). – 2022. – 04.08).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Дмитро Разумков, український державний діяч, політик.

Сховали голову в пісок, а проблема залишилась: що відбувається з гривнею та як стабілізувати курс

Останніми днями валютний курс в Україні став майже державною таємницею. Усім звичні табло перед обмінниками різко стали порожніми. Національний банк, потураючи Уряду, зайняв «позицію страуса» – заховав голову в пісок.

Логіка заборони публікувати валютний курс на табло в чомусь зрозуміла, адже гривня різко просіла до позначки в 40-42 грн за 1 дол. І це дійсно психологічна межа. Однак якщо ми будемо ховати від людей проблему – вона не зникне, а створить ще більше паніки. Тим паче, це може вводити покупців в оману та створить

лише додаткові труднощі, зокрема і заганняючи ринок у тінь.

Адже такими темпами скоро на заправках чи в супермаркетах люди будуть дізнаватися ціни на товари лише по факту, на касі. Такий підхід не подолає ті виклики, з якими стикається Україна.

Щодо самого курсу, то в його нестабільності дійсно багато в чому винна росія. Через її напад та нелюдську агресію Україна втрачає мільярди гривень. Країна-загарбник починаючи з 2014 року знищує нашу економіку, наш потенціал та головне – наших людей. Саме це є основним чинником тієї складної фінансової ситуації в державі. Однак і списувати все на війну теж не варто.

На політику курсу впливає і діяльність Національного банку, який безапеляційно виконує політику Уряду. Установа, починаючи з 24 лютого, активно друкувала кошти – більше 240 млрд грн (за офіційною інформацією НБУ), частина яких йшла на покупку доларів, які потім імовірно виводилися із країни. Така економічна діяльність підірвала фінансовий ринок. Який і до цього страждав від нестачі валюти та відсутності експорту товарів з доданою вартістю.

Ми також щомісяця витрачаємо мільярди доларів зі своїх сховищ. Золотовалютні резерви України станом на 1 липня впали до 22,7 млрд доларів. З цією тенденцією вже на початку серпня ми матимемо близько 20-21 млрд., а це створить дуже негативні наслідки для економічної стабільності країни.

Щоб покращити ситуацію, варто зробити кілька важливих кроків.

Перший – НБУ та Уряд повинні залучати інвестиції в економіку. Напрацьовувати механізм взаємодії з бізнесом щодо продажу частини валюти з експортних надходжень.

Зрозуміло, що «залучати інвестиції» зараз важко. Однак війна в Україні об'єктивно може бути затяжною, тому державі необхідно виробити механізми надання страхових гарантій інвесторам. Відкриття підприємств можливе у відносно безпечних регіонах, із залученням до роботи українських та іноземних спеціалістів.

А головне запропонувати у митній, податковій, інвестиційній, дозвільній та

інших сферах прогнозовані та чесні відносини «влада-бізнес».

Другий – збалансовано задовольнити пропозицію на валютному ринку, не вмикати друкарський станок «за першою вимогою». Неконтрольована емісія (друк грошей) тільки вдарить по нашій економіці, розбалансує гривню, і вона ослабне.

Третій – підготовка довготривалої валютної стратегії. Уряд та НБУ у співпраці з міжнародними організаціями та державами-партнерами мають виробити чіткий план на найближчі місяці. По суті – перелаштовувати фінансову систему країни в умови затяжної війни.

Загалом тільки реальними та економічно виваженими кроками ми зможемо зміцнити фінансовий сектор. Якщо проблему ховати від очей людей, вона точно не зникне.

Сподіваюся, Уряд, НБУ, Офіс президента звернуть увагу на довгострокове планування, підготуються та унеможливають валютні коливання у майбутньому. А «позиція страуса» ще ніколи не допомагала вирішенню проблем (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/62e8bcc672839/>). – 2022. – 02.08).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Богдан Драп'ятий, заступник міністра внутрішніх справ України

Три кроки в правовій площині для впровадження можливості онлайн реєстрації і перереєстрації автомобіля

У межах реалізації системної програми державної цифровізації, ініційованої Президентом України та координованої Прем'єр-міністром України, і безпосередньо Віце-прем'єр-міністром – Міністром цифрової трансформації України – Міністерство внутрішніх справ України розробило, погодило із зацікавленими сторонами та внесло на розгляд Кабінету Міністрів України два проекти постанов КМУ: «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань державної реєстрації

транспортних засобів, допуску громадян до керування транспортними засобами» та «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України», у яких запропоновано:

– виокремити експертний огляд з процедури реєстрації/перереєстрації в сервісному центрі МВС. Після прийняття відповідних змін до підзаконних актів громадяни зможуть самостійно визначати зручний час для проходження експертного огляду (який може тривати від 30 хвилин до 2 годин), а власне процедура реєстрації/перереєстрації з уже наявним висновком експертного дослідження (діятиме до десяти днів) триватиме не більш як 25 хвилин;

– надати громадянину право вибору: виготовити пластикові документи (посвідчення водія та свідоцтво реєстрації автомобіля) традиційно в сервісному центрі МВС або електронні в застосунку Дія без відвідування ТСЦ.

Концептуально підзаконні акти спрямовані на надання громадянам додаткової можливості обирати зручний спосіб реєстрації/перереєстрації транспортного засобу – з використанням застосунку Дія чи Електронного кабінету водія або традиційно в сервісному центрі МВС. Два шляхи (онлайн або офлайн) надання адміністративної послуги не порушують принципу інклюзивності, а навпаки – посилюють його, підвищують якість надання послуг (завдяки розвантаженню живої черги), допомагають заощадити час клієнта та зменшити робоче навантаження на адміністратора.

На законодавчому рівні запропоновано надати можливість замовити буквено-числову комбінацію державного номерного знака (платний або безкоштовний номерний знак). З цією метою МВС розробили та завдяки підтримці народних депутатів України зареєстрували в парламенті проєкт закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення адміністративної відповідальності за порушення порядку встановлення та використання номерних знаків транспортних

засобів», реєстр. № 7365. Назва проєкту закону не цілком репрезентує основний його зміст і спрямованість, але його прийняття стане важливим кроком у напрямі цифровізації послуг.

Фактично необхідно реалізувати три кроки на нормативному рівні (дві постанови КМУ та один законопроект) аби перенести в онлайн-площину послугу з реєстрації/перереєстрації транспортного засобу. Остаточне рішення – за Урядом і Парламентом.

Після нормативного врегулювання за сприяння та підтримки Міністерства цифрової трансформації України ми зможемо повноцінно користуватися послугою, а отже, здійснити суттєвий крок у напрямі цифровізації (https://censor.net/ua/blogs/3359286/tri_kroki_v_pravovyi_ploschin_dlya_vprovadjennya_mojlivost_onlayin_restrats_pererestrats_avtomoblya). – 2022. – 08.08).

Блог на сайті «Латіфундіст»

Про автора: Олександр Бататін, автор блогу та проєкту «Велика агропереробка»

Велика агропереробка: де втрачають гроші українські аграрії?

В останні роки в Україні часто піднімалася тема про необхідність переходу аграрного сектору від експорту сировини до її максимальної глибокої переробки на місцях.

Світова практика успішних розвинених країн показує найперспективніші сторони цього виду діяльності: забезпеченість внутрішнього ринку продуктами національного виробника, вагоме місце на світовому ринку, великі валютні резерви, високий рівень соціально-економічного життя населення, тощо.

Протягом останнього року я багато спілкуюся з українськими та зарубіжними фахівцями, які мають великий практичний досвід у цьому напрямі. Їхня компетентність у технології виробництва дозволила запустити не один десяток високотехнологічних підприємств глибокої переробки в різних країнах.

Розуміючи важливість реалізації глибокої переробки сировини в Україні, вивчивши

передові технології в цьому напрямі та перейнявши досвід у зарубіжних фахівців, я сформував своє бачення і хочу пояснити у цій статті, який є реальний потенціал та можливий механізм реалізації глибокої переробки у нашій країні.

Створення переробних галузей промисловості має стати висхідним трендом для України на найближче десятиліття. Саме зараз, за умов війни, необхідно розробляти стратегічні плани модернізації та розвитку економіки. Для України, з її сировинними можливостями у сільському господарстві, особливо привабливо виглядає створення галузі біопереробки агрокультур.

Не секрет, що до війни в Україні були суттєві обмеження логістичних можливостей з вивезення зернових. Експерти логістичної компанії GEFCO оцінювали втрати українських виробників зерна через неефективну логістику на рівні \$20 на кожній тонні, що за оцінками Світового банку призводило до недоотримання аграріями від 0,6 до \$1,6 млрд на рік.

За деякими розрахунками, щороку приблизно на 20% не задовольнявся попит на перевезення зерна. Це орієнтовний потенціал тільки для переробки зернових, який, ймовірно, буде справедливим і для післявоєнного періоду.

Війна загострила проблеми логістики через блокування українських портів і в країні знову піднімається дискусія про способи вирішення проблеми.

Нещодавно, 6-го липня 2022 року, відбулася інтернет-конференція на тему «Куди дівати зерно? – Стратегії розвитку галузі переробки зерна у воєнний та післявоєнний період», на якій я був присутнім.

Співтовариство учасників конференції так і не змогло дати чіткої відповіді на поставлене питання, хоча відповідь очевидна – в Україні необхідно ініціювати створення мережі комплексів переробки агропродукції на основі промислових біотехнологій.

Розвиток цього напрямку господарської діяльності дозволить ліквідувати дисбаланс продовольчої безпеки України і критичну залежність виробників від імпортних поставок багатьох компонентів, важливих для харчової

промисловості та виробництва кормів. Наприклад, лимонна кислота та лізин.

Відомо, що головною відмінною характеристикою промислових біотехнологій є застосування основного інструментарію бактерій, дріжджів та ферментів. В основі промислових біотехнологій лежить технологія ферментації, завдяки якій людство отримало можливість ефективно конвертувати потенціал рослинної сировини в екологічно чисті продукти з високим ступенем доданої вартості. При цьому об'єктом перетворення служать вуглеводи, що містяться в рослинах у вигляді крохмалю або цукру. Тому основною сировинною базою для промислових технологій є вуглецевмісні культури, а саме зерно пшениці та кукурудзи.

Необхідно також пам'ятати про бурякову мелясу, яка завдяки розвиненій цукровій промисловості України створює значні можливості для виробництва продуктів з новими споживчими властивостями.

Унікальні можливості ферментів також використовуються при виробництві ряду специфічних продуктів, таких як біодизель.

Як зазначалося, головним об'єктом перетворення служать вуглеводи, що зберігаються в рослинах.

Якщо в буряковій мелясі вуглеводи у вигляді цукру, які доступні і практично відразу можуть бути використані у виробництві, то в зернових культурах вуглеводи зберігаються у вигляді крохмалю, який необхідно виділити із зерна. Для цього існує низка методів. Сьогодні найчастіше використовуються процеси так званого мокрого помелу.

Крохмаль, виділений в результаті фізичного та біохімічного впливу на зерно, є самостійним і найвідомішим продуктом переробки зернових. Він широко застосовується в харчовій та целюлозно-паперовій промисловості, виробництві будматеріалів, фармацевтиці.

Але для біотехнологій крохмаль є проміжним продуктом, основою для подальшого виробництва.

Відразу слід звернути увагу, що при виділенні крохмалю із зерна, залежно від сировини і технології, отримують супутні продукти: пшеничний або кукурудзяний

глютен, сухий глютенівий корм, зародки кукурудзи (якщо сировина – кукурудза), які мають своє застосування на ринку переважно у виробництві кормів для тварин.

На наступному етапі виробництва крохмаль, шляхом ферментативного гідролізу, перетворюється на глюкозу. Саме вона потім перетворюється на різні продукти:

Крохмальні цукри: глюкозні та глюкозно-фруктозні сиропи, мальтодекстрин, мальтоза та інші.

В останні десятиліття в якості заміників цукру широко використовуються крохмальні сиропи та патоки. Ферментативний гідроліз крохмалю проходить стадійно, одержуючи спочатку глюкозу, а потім суміш глюкози та фруктози. Процес може бути припинено на різних стадіях і тому можна отримувати глюкозно-фруктозні сиропи (ГФС) з різним співвідношенням глюкози та фруктози. Глюкоза може також випускатися як самостійний продукт у трьох видах:

- моногідрат;
- ангідрат, тобто безводна;
- глюкозний сироп із вмістом сухих речовин 50% (СВ 50%).

Дріжджові екстракти

Якщо хлібопекарські та пивні дріжджі досить відомі та стабільні у своєму споживанні, то наступний продукт – екстракт дріжджів. Саме він має зростаючу популярність на світовому ринку та прогнозується стійкий попит на найближчі півтора десятиліття. Дріжджовий екстракт – це самостійний продукт, до складу якого входить безліч компонентів: білки, вуглеводи, вітаміни В1, В2, В3, амінокислоти, азот.

Оптимальною сировиною для виробництва дріжджів та екстрактів на їх основі є бурякова меляса, оскільки вона несе у своєму складі природний комплекс необхідних вітамінів та мікроелементів. В Україні завдяки розвиненій галузі виробництва цукру щорічно виробляється близько 450 тис. т бурякової меляси. Переробка меляси у продукти з високою доданою вартістю дозволить вирішити задачу диверсифікації та підвищення ефективності роботи підприємств цукрової галузі України.

Етанол паливний

Світовий ринок паливного етанолу оцінювався в \$86 млрд у 2021 р. і, за прогнозами, досягне \$134,5 млрд 2031 р., збільшуючись у середньому на 4,6% щорічно. В останні роки у світі зросло розуміння, що використання паливного етанолу, як домішок до традиційних палив, є одним із найдієвіших методів зниження викидів CO₂ в атмосферу.

У багатьох країнах зростає споживання паливних сумішей E10, E15 та E20. Європейський Союз ухвалив рішення про припинення реєстрації автомобілів з двигунами внутрішнього згоряння з 2035 року, проте автомобілі з бензиновими та дизельними двигунами продовжуватимуть експлуатуватися щонайменше 10 років. Якщо припустити, що у 2035 році потреба у традиційних паливах зійде нанівець, то до цього часу збудовані у 2023-2025 рр. біоетанолові заводи окупляться кілька разів і придуть у стан природного фізичного та морального зношування. Тоді їх можна буде просто закрити та демонтувати.

На сьогодні, за різними даними, потреба внутрішнього ринку України в паливному етанолі оцінюється в 300 тис. т на рік.

При виробництві етанолу часто використовують традиційні методи переробки зерна (без мокрої помелу). У цьому разі після операцій сухої помелу, зрідження/оцукрювання та декантування виділяється барда. Після її висушування виходить високобілкова кормова добавка DDGS, яка має великий попит у країнах ЄС.

Враховуючи вищесказане, а також наявність в Україні кращої сировинної бази – зерна кукурудзи, країна не може залишатись осторонь світових тенденцій та упускати можливість будівництва та експлуатації підприємства, що випускає продукцію з високою доданою вартістю. Основна частка продукції, безумовно, має бути спрямована на експорт.

Амінокислоти

Амінокислоти є матеріалом для білків. Вони поділяються на дві основні групи: замінні (можуть синтезуватися в організмі самостійно) та незамінні (не синтезуються організмом або синтезуються у незначній кількості). Один із

найперспективніших продуктів у цій групі – лізин, незамінна амінокислота, що входить до складу практично будь-яких білків, що сприяє засвоєнню організмом фосфору, кальцію та заліза, збільшенню вмісту гемоглобіну в крові, покращує процеси травлення. Основне застосування лізину – добавка до кормів для тварин. Також широке застосування у тваринництві та птахівництві мають життєво необхідні амінокислоти – ізолейцин, метіонін, лейцин та треонін. Дефіцит будь-якої з цих амінокислот уповільнює зростання тварин і затримує настання зрілості.

Карбонові кислоти: лимонна та молочна

Карбонові кислоти – група сполук, що широко поширена у рослинному та тваринному світі. Завдяки своїм органолептичним, фізіологічним та хімічним властивостям, карбонові кислоти знайшли широке застосування у виробництві продуктів харчування та напоїв, засобів особистої гігієни, пластмас, миючих засобів та у багатьох інших областях. Найбільш цікавими продуктами у цій групі є лимонна та молочна кислоти.

Лимонна кислота може випускатися у широкому спектрі класів продукту, а саме:

– САМ (citric acid monohydrate) – моногідрат лимонної кислоти (моногідрат означає, що у складі є молекули води);

– САА (Citric acid anhydrous) – ангідрат лимонної кислоти – безводна лимонна кислота. На відміну від моногідрату, в її кристалічній решітці немає молекул води, тільки лимонна кислота, тому вона і називається безводною;

– сироп;

– цитрат натрію.

Молочна кислота є сиропоподібною рідиною від безбарвного до жовтуватого кольору, майже без запаху, зі слабким кислим смаком. Виготовляється у вигляді водних розчинів різної концентрації.

Основним драйвером зростання споживання молочної кислоти є її сучасне використання як сировина для виробництва полімолочної кислоти (PLA), яка є основою біорозкладних пластиків, покликаних замінити традиційний пакувальний пластик.

Біодизель на основі ріпакової олії

Біодизель є відновлюваним чистим заміником дизельного палива, який може використовуватися в існуючих дизельних двигунах без будь-яких модифікацій. Він виробляється з рослинних олій та тваринних жирів. Безперечна цінність біодизеля в його екологічній чистоті та можливості отримувати з відновлюваної сировини.

Після набуття чинності рішення ЄС 2021 р. про поетапне скорочення використання біодизеля з пальмової олії, Україна отримала можливість увійти в європейський ринок з біодизелем власного виробництва з ріпаку. Ріпакова олія – це ефективна сировина для виробництва біодизеля.

Незважаючи ні на що, ситуація з глибокою переробкою зерна в Україні поступово розвивається. Агровиробники бачать у цьому перспективу, а держава розробляє програми стратегії розвитку.

Кожен свідомий українець розуміє, що Україна має змінити орієнтир з експорту

сировини на експорт продукції глибокої переробки з високими технологічними компонентами.

Варіантів продуктів переробки є безліч, а найкраще те, що їх можна виготовляти у рамках одного заводу з безвідходним виробництвом.

Війна звичайно ж уповільнює процеси реалізації таких масштабних проєктів, але у критичних ситуаціях головне створювати правильні плани для вирішення наявних та можливих проблем. Для нашої економіки правильним рішенням є обов'язкова зміна стратегії виробництва. Таким чином, ми зможемо якнайшвидшими темпами відбудувати нашу країну та зміцнити економіку.

Без сумніву зазначу, що з промисловими біотехнологіями в Україні буде велике та перспективне майбутнє (<https://latifundist.com/blog/read/2919-velika-agropererobka-de-vtrachayut-groshi-ukrayinski-agrariyi>). – 2022. – 03.08).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 13 (235) 2022

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактори:

А. Берегельська Я. Маленко

Комп'ютерне верстання:

Н. Крапіва

Підп. до друку 23.08.2022.

Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 4,16.

Наклад 2000 пр.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3

siaz2014@ukr.net